

Työpaperi 9/2021

Arja Hastrup, Marjaana Pelkonen ja Päivi Varonen

Perhekeskusten kehittäminen ja vakiinnuttaminen tulevilla hyvinvointialueilla: ohjeita toimintasuunnitelman laadintaan

Perhekeskusten kehittäminen ja vakiinnuttaminen tulevilla hyvinvointialueilla: ohjeita toimintasuunnitelman laadintaan on tarkoitettu tukemaan lasten, nuorten ja perheiden yhteensovitetun palvelukokonaisuuden, perhekeskuksen, suunnittelua ja järjestämistä. Tämä työpaperi on tarkoitettu kehittämisen ja suunnittelun sekä erityisesti järjestämisen tueksi.

Perhekeskusten perustaminen on lupaavin keino uudistaa palvelujärjestelmää lapsiperheiden tarpeiden ja odotusten mukaisesti. Se tarjoaa ratkaisun perheiden ja ammattilaisten tunnistamiin ongelmiin kuten palvelujen hajanaisuuteen ja koordinoimattomuuteen sekä viiveisiin avun ja tuen saannissa. Ammattilaiset hyötyvät hyvin toimivasta ja johdetusta perhekeskuksesta ja sen toimijaverkostosta. Yhdessä sovitut linjaukset, toimintaperiaatteet ja työtavat sekä monialainen pari- ja tiimityö helpottavat ammattilaisten työtä, säästävät voimia ja lisäävät työhyvinvointia. Yhteinen suunnittelu ja toiminta vahvistavat osaamista ja parantavat toiminnan tuloksia.

Perhekeskuksista on hyötyä palvelujen järjestäjille ja niistä päättävälle. Perhekeskus toimii osaltaan rakenteena lapsiperheille suunnattujen sosiaali- ja terveysten palvelujen ja muiden palvelujen yhteensovittamiselle (integraatiolle) sekä yhteistoiminnallisista toimintatavoista ja yhtenäisistä käytännöistä sopimiselle. Perhekeskustoiminnan vaikuttavuudesta ja tuloksellisuudesta on saatu alustavaa näyttöä. Monialaisen perhekeskuksen tarjoama lähipalvelujen kokonaisuus on tutkimuksen mukaan vähentänyt korjaavien lapsiperhepalvelujen tarvetta.

Perhekeskuksia perustetaan, jotta pystytään panostamaan hyvinvoinnin edistämiseen, ongelmien ennaltaehkäisyyn ja varhaiseen tukeen ja hoitoon ja näin hillitsemään kustannusten kasvua. Hyvin toimivan perhekeskuksen avulla kyetään vähentämään lasten, nuorten ja perheiden syrjäytymistä ja eriarvoisuutta.

Lukijalle

Perhekeskustoimintaa on 2000-luvulta alkaen kehitetty useassa vaiheessa, viimeksi kansallisesti ja laaja-alaisesti osana Lapsi- ja perhepalvelujen (LAPE) muutosohjelmaa 2016–2018 (Sosiaali- ja terveysministeriö 2019) ja sen jälkeistä kehitystyötä (2019–2020). Kuluvalla hallituskaudella LAPE-muutosohjelmaan kuuluvaa perhekeskuskehittämistä toteutetaan osana Tulevaisuuden sosiaali- ja terveyskeskus -ohjelmaa v. 2020 - 2022. Perhekeskusten kehittämistä ja käyttöönottoa on näinä vuosina ohjattu yhtenäisten kansallisten linjausten eli perhekeskustoimintamallin avulla.

Perhekeskusten ja niiden toiminnan kehittämisen on painavat perusteet. Ensinnäkin, perhekeskusten perustaminen on lupaavin keino uudistaa palvelujärjestelmää lapsiperheiden tarpeiden ja odotusten mukaisesti. Se tarjoaa ratkaisun perheiden ja ammattilaisten tunnistamiin ongelmiin kuten palvelujen hajanaisuuteen ja koordinoimattomuuteen sekä viiveisiin avun ja tuen saannissa. Toiseksi, ammattilaiset hyötyvät hyvin toimivasta ja johdetusta perhekeskuksesta ja sen toimijaverkostosta. Yhdessä sovitut linjaukset, toimintaperiaatteet ja työtavat sekä monialainen pari- ja tiimityö helpottavat ammattilaisten työtä, säästävät voimia ja lisäävät työhyvinvointia (Martinussen 2017, Martinussen ym. 2017). Yhteinen suunnittelu ja toiminta vahvistavat osaamista ja parantavat toiminnan tuloksia. Kolmanneksi, perhekeskuksista on hyötyä palvelujen järjestäjille, niistä päättävälle ja koko yhteiskunnalle. Perhekeskustoiminnan vaikuttavuudesta ja tuloksellisuudesta on saatu alustavaa näyttöä. Monialaisen perhekeskuksen tarjoama lähipalvelujen kokonaisuus on tutkimuksen mukaan vähentänyt korjaavien lapsiperhepalvelujen tarvetta (Klavus ym. 2019). Perhekeskuksia perustetaan, jotta pystytään panostamaan hyvinvoinnin edistämiseen, ongelmien ennaltaehkäisyyn ja varhaiseen tukeen ja hoitoon ja näin hillitsemään kustannusten kasvua. Hyvin toimivan perhekeskuksen avulla kyetään vähentämään lasten, nuorten ja perheiden syrjäytymistä ja eriarvoisuutta.

Kehitystyön myötä on otettu käyttöön uusia termejä ja selkeytetty aikaisempien termien merkityssisältöä. Tällaisia ovat maakunta/hyvinvointialue, vaativan tason palvelut ja vastuutyöntekijä. LAPEn aikana perhekeskuksia kehitettiin ja perustettiin maakuntien alueille. Eduskunnalle joulukuussa 2020 annetussa hallituksen esityksessä (HE 241/2020vp) sosiaali- ja terveystalouden järjestämisestä vastuussa olevia alueita kutsuttaisiin hyvinvointialueiksi. Esityksen mukaan Suomeen muodostettaisiin 21 hyvinvointialuetta, joille siirrettäisiin kuntien vastuulla nykyisin olevat sosiaali- ja terveydenhuollon tehtävät. Uudenmaalaisella sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisvastuulla poikkeaisi muun maan ratkaisusta siten, että Helsingin kaupungille jäisi kuitenkin edelleen niiden järjestämisvastuu. Näin ollen Uudellamaalla olisi neljä hyvinvointialuetta ja Helsingin kaupunki sekä terveydenhuollossa lisäksi HUS-yhtymä. Tarkoituksena on, että tulevaisuuden monialaiset sosiaali- ja terveyskeskukset ja perhekeskukset niiden osana sijoittuisivat näille uusille hallinnollisille alueille.

Osana Lapsi- ja perhepalvelujen muutosohjelmaa tunnistettiin, että pieni osa lapsista, nuorista ja perheistä tarvitsee perus- ja erityistason palvelujen lisäksi nk. vaativan tason palveluja. Vaativimpien sote-palvelujen toteuttaminen edellyttää monialaista erityisosaamista ja toimivaa yhdyspintaa kuntien sivistystoimeen ja vaativan erityisen tuen alueellisiin kehittämis- ja yhteistyöverkostoihin eli VIP-verkostoihin. Vaativan erityistason asiantuntijaverkostoja on kehitetty osaamis- ja tukikeskus (OT-keskus) -kehittämistyössä LAPE ohjelmakaudella vuosina 2016 - 2019. OT-keskusten kehittämiseksi on käynnissä kolme alueellista pilottia, joita rahoitetaan sote-rakenneuudistuksen valtionavustuksilla v. 2020 - 2021. Sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämistä koskevan uuden lakiluonnoksen pykälässä 36 käytetään termiä erityisen vaativat palvelut. Pykälässä säädettäisiin samaan sosiaali- ja terveydenhuollon yhteistyöalueeseen kuuluvien hyvinvointialueiden yhteistyösopimuksesta. Yhteistyösopimuksessa on sovittava hyvinvointialueiden työnjaosta, yhteistyöstä ja yhteensovittamisesta muun muassa sellaisten sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujen järjestämisessä ja tuottamisessa, jotka harvoin tarvittavina tai erityisen vaativina edellyttävät toistettavuutta tai laaja-alaista erityisosaamista riittävän taidon ja osaamisen saavuttamiseksi ja sen ylläpitämiseksi.

Termi vastuutyöntekijä otettiin käyttöön alueellisissa LAPE-hankkeissa ja Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen koordinoimassa valtakunnallisessa perhekeskusverkostossa kehitettäessä varhaisen tuen, hoidon ja kuntoutuksen kokonaisuutta lasten, nuorten ja perheiden tueksi. Perheiden ja nuorten toivomusten mukaisesti jonkun toimijan oli otettava vastuuta heidän tarvitsemiensa palvelujen kokonaisuudesta sekä niiden

koordinaatioista ja seurannasta. Tämän toimijan nimeämiseksi oli alkuun valittavana kaksi termiä, omatyöntekijä ja vastuutyöntekijä. Koska termi omatyöntekijä on käytössä sosiaalihuoltolaissa, päädyttiin termiin vastuutyöntekijä. Lisäksi keskustelussa on ollut mukana termi 'case manager' palveluja koordinoivana henkilönä (vastuuhenkilö, asiakas- tai potilasvastaava). Termi vastuutyöntekijä kuvaa tässä työssä toimivan roolia ja tehtävää perheiden tukena ja palvelujen kokonaisuuden koordinoijana.

Perhekeskusten kehittäminen ja vakiinnuttaminen tulevilla hyvinvointialueilla: ohjeita toimintasuunnitelman laadintaan on tarkoitettu tukemaan lasten, nuorten ja perheiden yhteen sovitettun palvelukokonaisuuden, perhekeskuksen, suunnittelua ja järjestämistä (HE laiksi sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä, 10§). Tässä julkaisussa käytetään jatkossa termiä tuleva hyvinvointialue.

Perhekeskuksista ja perhekeskustoiminnasta saa lisätietoa erilaisista raporteista, lehtiartikkeleista ja internet-sivustoilta. Keskeisiä lähteitä ovat Perhekeskukset Suomessa 2019 -raportti (Pelkonen ym. 2020), THL:n [perhekeskussivut](#), THL:n Tutkimuksesta tiiviisti (Klavus ym. 2019), Tiedä ja toimi (Kekkonen 2019) ja Päätöksenteon tueksi -julkaisut (Kaukonen ym. 2018) sekä perhekeskustoimintaa käsittelevä artikkelisarja Terveystietä-lehdessä (Hastrup ym. 2019, Rytönen ym. 2019, Hastrup ym. 2020, Hastrup ym. 2021) ja lisäksi diasarja Perhekeskuksen ABC.

Sisällys

Perhekeskusten kehittäminen ja vakiinnuttaminen tulevilla hyvinvointialueilla: ohjeita toimintasuunnitelman laadintaan	1
Lukijalle	2
Sisällys	4
Johdanto	6
Osa 1. Yleiset lähtökohdat	8
1. Perhekeskus ja perhekeskustoimintamalli	8
Perhekeskus	8
Perhekeskuksen palvelukokonaisuus	8
Perhekeskuksen palveluverkostoon kuuluvat sosiaali- ja terveyspalvelut	8
Perhekeskuksen palveluverkostoon kuuluvat muut palvelut	9
Perhekeskuksen kohtaamispaikat	9
Perhekeskustoimintamalli eli kansalliset linjaukset	9
Perhekeskukset osaksi tulevaisuuden sosiaali- ja terveyskeskuksia	11
2. Perhekeskustoiminnan keskeiset periaatteet	13
Lapsi-, nuori- ja perhelähtöisyys ml. lapsen oikeudet	13
Palvelujen yhdenvertainen saatavuus, oikea-aikaisuus ja jatkuvuus	13
Painotuksen siirtäminen ehkäisevään ja ennakkoivaan työhön	13
Laadukas ja vaikuttava toiminta	13
Monialaisuus ja yhteentoimivuus	14
Kustannusten hillitseminen	14
Muut periaatteet	14
3. Lähiajan tavoitteet perhekeskuskehittämisessä	15
Perhekeskuksen palvelut ja toiminta muodostavat yhteensovitetun kokonaisuuden	15
Perus- ja erityistason sekä erityisosaamista edellyttävät sosiaali- ja terveyspalvelut toimivat kiinteässä yhteistyössä	15
Varhainen tuki, hoito ja kuntoutus ovat laadukkaita ja vaikuttavia	15
Osa 2. Toimintasuunnitelmarunko perhekeskustoiminnan kehittämiseksi ja yhtenäistämiseksi	17
1. Suunnitelman laatimisessa huomioitava	17
2. Perhekeskuksen toimintasuunnitelman rakenne ja sisältö	18
Perhekeskustoiminnan periaatteet ja tavoitteet	18
Perhekeskuksen tehtävät	18
Perhekeskuksen palvelukokonaisuus	20
Perhekeskustoiminnan asemointi – saatavuus ja saavutettavuus	22
Johtaminen ja koordinointi	23
Yhteistyörakenteet ja -käytänteet sekä sopimukset	25
Talous ja resurssit	25

Osaaminen.....	26
Lapset, nuoret ja perheet mukana toimintaa suunnittelemassa, kehittämässä ja arvioimassa	26
3. Seuranta ja arviointi	28
4. Riskit ja ratkaisut	29
Lähteet.....	30

Johdanto

Perhekeskus on nykyaikainen ja kustannustehokas tapa koota ja yhteensovittaa lasten, nuorten ja lapsiperheiden palvelut toimivaksi palvelukokonaisuudeksi. Perhekeskus toimii monialaisena verkostona, jota johdetaan kokonaisuutena. Se tarjoaa terveyttä ja hyvinvointia sekä kasvua ja kehitystä edistäviä sekä varhaisen tuen, hoidon ja kuntoutuksen palveluja. Perhekeskukset voivat olla yhden yksittäisen kunnan tai useamman kunnan perhekeskuksia tai yksi suuren kunnan perhekeskuksista. Palvelut tarjotaan toimipisteissä, sähköisesti sekä lasten, nuorten ja perheiden arjen ympäristöissä, kuten kotona, varhaiskasvatuksessa ja koulussa.

Perhekeskusten kehittämistä ja perustamista jatketaan 2020-luvulla osana sosiaali- ja terveydenhuollon uudistusta. Uudistusta säätelevän lainsäädännön mukaisesti (HE 241/2020vp) tulevat hyvinvointialueet (aik. sote-maakunnat) järjestäisivät jatkossa alueensa sosiaali- ja terveydenhuollon palvelut ja vastaisivat asukkaiden sosiaali- ja terveystalvelujen yhteensovittamisesta kokonaisuuksiksi (lakiluonnos hyvinvointialueista 7§, lakiluonnos sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä 10§). Tarkoituksena on, että perhekeskuksia kehitetään osana tulevaisuuden sosiaali- ja terveyskeskuksia, kuten hallituksen esitykseen sisältyvissä vaikutusarvioinneissa esitetään. Tätä linjausta tukee se, että sosiaali- ja terveyskeskuksia kehitetään samansuuntaisten periaatteiden ja tavoitteiden mukaisesti kuin perhekeskuksia (ks. luku 1).

Mikäli eduskunta hyväksyy sosiaali- ja terveydenhuollon uudistusta koskevan lainsäädännön, niin sen on tarkoitus tulla voimaan porrastetusti 1. päivästä heinäkuuta 2021 lähtien 1.1.2026 mennessä. Uudistuksen voimaantulon on tarkoitus tulla voimaan 1. päivänä heinäkuuta 2021 ja hyvinvointialueet aloittaisivat toimintansa 1.3.2022.

Perhekeskusten kehittämistyö hyvinvointialueilla kytkeytyy tiiviisti kuntien ja tulevaisuudessa myös hyvinvointialueiden velvoitteeseen edistää väestön hyvinvointia ja terveyttä (lakiluonnos sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä §:t 6 ja 7). Niin hyvinvointialueiden kuin kuntien on strategisessa suunnitelmassaan asetettava hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseksi tavoitteet ja määriteltävä tavoitteita tukevat toimenpiteet (lakiluonnos hyvinvointialueesta 41§, laki sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä 11§ ja kuntalaki 37§). Niiden on seurattava asukkaattensa elinoloja sekä terveyttä ja hyvinvointia ja niihin vaikuttavia tekijöitä alueittain ja väestöryhmittäin sekä valmistettava näistä asioista hyvinvointikertomus ja -suunnitelma. Kunta valmistelee valtuustolle hyvinvointikertomuksen ja -suunnitelman valtuustokausittain, toimittaa sen hyvinvointialueelle ja osallistuu vuosittain hyvinvointialueen järjestämään hyvinvoinnin ja terveydenedistämistä koskevaan neuvotteluun (lakiluonnos sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä 6§, terveydenhuoltolaki 12§). Hyvinvointialue valmistelee aluevaltuustolle alueellisen hyvinvointikertomuksen ja -suunnitelman valtuustokausittain yhteistyössä alueensa kuntien kanssa ja neuvottelee vähintään kerran vuodessa yhdessä alueensa kuntien sekä muiden toimijoiden kanssa hyvinvoinnin ja terveyden edistämistä koskevista tavoitteista, toimenpiteistä, yhteistyöstä ja seurannasta (lakiluonnos sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä 7§). Sekä kunnan että hyvinvointialueen on laadittava lasten ja nuorten hyvinvoinnin edistämiseksi sekä lastensuojelun järjestämiseksi ja kehittämiseksi suunnitelma, joka tarkistetaan vähintään kerran neljässä vuodessa (uudisteilla oleva lastensuojelulaki 12§).

Perhekeskusten perustamiseksi ja toiminnan pitkäjänteiseksi ja riittävän yhdenmukaiseksi kehittämiseksi hyvinvointialueella tarvitaan (koko alueen kattava) toimintasuunnitelma¹, joka linjaa kehittämistyötä sen alueella. Lasten, nuorten ja perheiden yhdenvertaisuuden toteutuminen edellyttää palvelujen yhdenmukaisuutta. Palvelujen yhdenmukaisuus voidaan varmistaa, kun toimintasuunnitelma laaditaan kansallisten linjausten mukaisesti yhdessä eri tahojen kanssa ja hyväksytään lasten, nuorten ja perheiden palvelujen järjestämisestä vastuussa olevista johtajista koostuvassa ryhmässä. Tällainen on hyvinvointialueen laajuisen ryhmä esimerkiksi lapsi- ja perhepalveluita johtava (LAPE) -yhteistyöryhmä tai sitä vastaava strategi-

¹ Perhekeskuksen toimintasuunnitelmaohjeen runkoa valmisteltiin vuosina 2018–2019 työryhmässä, johon kuuluivat Helena Saari Kainuusta, Iija Den Herder Pohjois-Karjalasta, Tarja Tammekas Kymenlaaksosta, Katja Saukkonen ja Hanna Kokkonen Etelä-Savosta, Elina Vesterinen ja Heli Kuitunen Päijät-Hämeestä, Arja Hastrup ja Leena Normia-Ahlsten Terveyden ja hyvinvoinnin laitokselta. Jatkokyöstyminen tehtiin yhdessä valtakunnallisen perhekeskusverkoston kanssa.

nen ryhmä, jonka tehtävänä on käynnistää suunnitelman teko ja johtaa sitä. Näin voidaan varmistaa perhekeskusten toimintaedellytykset ja sitouttaa toimintasuunnitelmaan kirjattujen asioiden toimeenpanoon ja tukea perhekeskusten kehittämistä ja vakiintumista.

Tässä julkaisussa esitettyjen ohjeiden tarkoituksena on tukea edellä mainitun toimintasuunnitelman laatimista tulevilla hyvinvointialueilla ja sen avulla alueiden perhekeskusten yhtenäistä ja konkreettista kehittämistä. Ohjeet voivat palvella sekä lyhyen että pitkän tähtäimen suunnitelmaa. Julkaisu ohjaa alueita kiinnittämään erityisesti huomiota perhekeskustoiminnan kriittisiin tekijöihin kuten lasten, nuorten ja perheiden tarpeisiin ja osallisuuteen, palvelujen ja toimintojen yhteensovittamiseen, toimijoiden yhteistoimintaan, osaamiseen ja johtamiseen sekä tarvittaviin sopimuksiin. Näitä asiakokonaisuuksia on perhekeskusselvityksen (Pelkonen ym. 2020) tulosten mukaan tarpeen kehittää.

Tämä julkaisu, Perhekeskusten kehittäminen hyvinvointialueilla: ohjeita toimintasuunnitelman laadintaan, sisältää kaksi osaa. Ensimmäisessä osassa esitellään yleiset lähtökohdat: perhekeskuksen ja muiden keskeisten käsitteiden määrittely, perhekeskustoiminnan kehittämistä tukevat kansalliset linjaukset ja perhekeskustoimintaa linjaavat periaatteet sekä lähiajan kehittämistavoitteet. Osassa kaksi esitellään toimintasuunnitelmarunko perhekeskustoiminnan kehittämiseksi ja yhtenäistämiseksi hyvinvointialueilla.

Osa 1. Yleiset lähtökohdat

1. Perhekeskus ja perhekeskustoimintamalli

Tässä luvussa määritellään perhekeskustoimintaan liittyvät keskeiset käsitteet. Tarkemmin niihin voi tutustua Perhekeskukset Suomessa 2019 -julkaisussa. Lisäksi luvussa esitellään kansalliset linjaukset ja perhekeskuksen suhde tulevaisuuden sosiaali- ja terveyskeskukseen.

Perhekeskus

Perhekeskuksella tarkoitetaan yhteensovittettua lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnin ja avuntarpeisiin vastaavaa monialaista palveluverkostoa, joka toimii ja jota johdetaan kokonaisuutena. Kokonaisuudella on yhteiset tavoitteet, yhteinen viitekehys, arvopohja ja yhdessä sovitut toimintatavat. Perhekeskuksen lapsiperheille suunnatut sosiaali- ja terveyspalvelut ovat lakisääteisiä. Perhekeskus on palvelukokonaisuus, josta lapset, nuoret ja perheet saavat tarvitsemansa palvelut. Perhekeskuksen palvelut on tarkoitettu kaikille lapsille, nuorille ja perheille: lasta odottavat perheet, alle kouluikäiset lapset ja heidän vanhempansa, kouluikäiset lapset ja heidän perheensä sekä 16-vuotiaat ja sitä vanhemmat lapset, nuoret ja heidän perheensä. Perhekeskuksen palvelut tarjotaan toimipisteissä koottuna yhteen tai erillisinä, sähköisesti ja kotiin tai lasten kasvuympäristöön vietyinä. Toimipisteet voivat sijaista esim. päiväkodin, koulun, monitoimitilan tai sosiaali- ja terveysaseman yhteydessä tai erillisessä kiinteistössä tai omassa rakennuksessa. Vaikka palveluita kootaan yhteen toimipisteeseen, niin perhekeskus toimii ainakin osin verkostomaisesti.

Perhekeskuksen palvelukokonaisuus

Monialaiseen perhekeskuksen palvelukokonaisuuteen kuuluvat lapsille, nuorille ja perheille suunnatut hyvinvointia ja terveyttä sekä kasvua ja kehitystä edistävät sekä varhaisen tuen, hoidon ja kuntoutuksen palvelut (ks. kuvio 4. Perhekeskuksen palvelukokonaisuus osa 2). Palveluverkosto muodostuu perustason sosiaali- ja terveyspalveluista sekä niitä tukevista erityistason palveluista. Verkosto ylittää hallinnonala- ja organisaatorajat. Siihen kuuluvat sosiaali- ja terveyspalvelujen lisäksi kuntien sivistyspalvelut, hyvinvointia ja terveyttä edistävä toiminta ja muut palvelut sekä Kelan, järjestöjen ja seurakuntien palvelut ja toiminta.

Perhekeskus toimii osaltaan rakenteena lapsiperheille suunnattujen sosiaali- ja terveyspalvelujen ja muiden palvelujen yhteensovittamiselle (integraatiolle) sekä yhteistoiminnallisista toimintatavoista ja yhteinäisistä käytännöistä sopimiselle sekä systeemille työskentelytavalle. Keskeistä on, että hallinnonalarajat ylittävän integraation lisäksi huolehditaan sosiaali- ja terveyspalvelujen keskinäisestä integroinnista. Palveluiden yhteensovittaminen on jatkossa tulevaan järjestämislakiin (10 §) perustuva velvoite.

Perhekeskuksen palveluverkostoon kuuluvat sosiaali- ja terveyspalvelut

Perhekeskuksen palveluverkostoon kuuluvilla sosiaali- ja terveyspalveluilla tarkoitetaan lakisääteisiä perustason sosiaali- ja terveyspalveluja sekä niiden tueksi tulevia erityistason sote-palveluja. **Niihin kuuluvat:**

- Perustason sosiaali- ja terveyspalvelut
 - Äitiys- ja lastenneuvolapalvelut, ehkäisy- ja seksuaaliterveysneuvonta, avoterveydenhuollon lääkäripalvelut, psykologipalvelut, lapsiperheiden terapia- ja kuntoutuspalvelut (puhe-, fysio-, toiminta- ja ravitsemusterapia), ehkäisevä suun terveydenhuolto
 - Perhetyö, kotipalvelu, kasvatus- ja perheneuvonta, lapsiperheiden sosiaalityö, sosiaaliohjaus, perheoikeudelliset palvelut
- Erityistason sosiaali- ja terveyspalveluiden jalkautuminen ja konsultaatiot peruspalveluiden tueksi

- Lastensuojelu
- Erikoissairaanhoido (lasten- ja nuorisopsykiatria, pediatria, neurologia, gynekologia)
- Vammaispalvelut

Lasten ja nuorten vanhemmilla voi olla lasten ja nuorten elämään vaikuttavia ongelmia ja siksi on välttämätöntä, että lapsille ja nuorille suunnatut sosiaali- ja terveyspalvelut toimivat vanhempien tarpeiden mukaisesti yhdessä aikuisille suunnattujen perus- ja erityistason palveluiden, et. päihde- ja mielenterveyspalvelujen, kanssa. Lapset, nuoret ja heidän perheensä käyttävät tavallisesti useita erilaisia sosiaali- ja terveyspalveluja mm. kasvatus- ja perheneuvontaa, joten heidän näkökulmastaan näiden palveluiden tulee muodostaa yhteentoimiva kokonaisuus. Koulu- ja opiskeluikäisten keskeisiä palveluja ovat opiskeluhoollon (koulu- ja opiskeluterveydenhuolto, psykologi- ja kuraattoripalvelut) palvelut. Niiden on tarpeen toimia omana kokonaisuutenaan ja oltava saatavilla oppilaitoksissa tai niiden läheisyydessä. Lisäksi opiskeluhoollon palvelujen on tarpeen toimia kiinteässä yhteydessä perhekeskuksen palvelukokonaisuuteen.

Perhekeskuksen palveluverkostoon kuuluvat muut palvelut

Perhekeskuksen palveluverkosto toimii hallinnonala- ja organisaatorajat ylittävästi palveluja ja toimintaa yhteensovittaen. Palveluverkostoon kuuluvat:

- Kuntien sivistyspalvelut: varhaiskasvatus, esi- ja perusopetus ja toisen asteen koulutus,
- Kuntien terveyttä ja hyvinvointia (hyte) edistävä toiminta, muut palvelut (nuoriso-, liikunta-, kulttuuri- palvelut, kotoutumispalvelut),
- Järjestöt, seurakunnat ja muut uskonnolliset yhteisöt sekä
- Kela.

Perhekeskuksen kohtaamispaikat

Jokaisen perhekeskuksen alueella on yksi tai useampi perhekeskuksen kohtaamispaikka. Kohtaamispaikalla tarkoitetaan avointa matalan kynnyksen paikkaa tai tilaa, johon kaikki lapset, nuoret ja perheet ovat tervetulleita (Kekkonen 2019). Alueilla voi olla näiden lisäksi myös muita kohtaamispaikkoja.

Kohtaamispaikan toiminnan tulee kytkeytyä perhekeskustoimintaan. Toiminta on suunnitelmallista ja koordinoitua ja asiakkaalle saavutettavaa ja esteetöntä palvelua. Yhteisöllisyyden ja vertaistuen vahvistaminen ovat kohtaamispaikan keskeisiä tehtäviä. Toiminnassa näkyy inhimillisyys sekä herkkyys lasten, nuorten, vanhempien, yksilöiden ja ryhmien tarpeille. Kohtaamispaikkojen toiminnasta tiedotetaan suunnitelmallisesti ja monikanavaisesti lapsiperheille ja toimijaverkostolle. Kohtaamispaikkaan voidaan tarvittaessa tuoda ammatillista osaamista ja palveluja esim. perhevalmennus, jotka mahdollistavat perheiden varhaisen ja kynnyksettömän avunsaannin, neuvonnan ja tuen.

Kohtaamispaikan toimijoita voivat olla järjestöt ja seurakunnat, kuntien lapsi- ja perhepalvelut ml. avoin varhaiskasvatus, sidosryhmät ja vapaaehtoiset. Kohtaamispaikkojen toiminnan koordinoinnista, johtamisesta, resursseista (tilat, osaaminen, toiminta) sekä alueellisesta ja paikallisesta verkostoitumisesta ja yhteistyön rakenteista tulee sopia. Toimintaa seurataan ja arvioidaan säännöllisesti. Kohtaamispaikkojen toimijoiden ja muiden perhekeskustoimijoiden kesken luodaan säännölliset yhteistyön foorumit.

Perhekeskustoimintamalli eli kansalliset linjaukset

Perhekeskustoimintamallilla tarkoitetaan kansallisia linjauksia, joiden avulla kehitetään toimiva perhekeskus siten, että kehitystyö on kansallisesti ja tulevilla hyvinvointialueilla riittävän yhtenäistä. Linjaukset tarjoavat yhtenäisen kehikon palvelukokonaisuuden määrittelyä, kehittämistä ja arviointia varten. Perhekeskus ja perhekeskustoimintamalli eroavat toisistaan siten, että perhekeskuksesta lapset, nuoret ja perheet saavat palveluita ja perhekeskustoimintamalli puolestaan ohjaa perhekeskusten yhtenäistä ja laadukasta kehittämistä. Palvelukokonaisuutta voidaan kutsua perhekeskukseksi, kun kaikki linjaukset (= kriteerit) toteutuvat. Tähän tavoitteeseen pääseminen vaatii paljon työtä ja kestää useampia vuosia. Siksi on tarkoi-

tuksenmukaista, että tässä kehittämisen vaiheessa perhekeskus-nimitystä voidaan käyttää myös linjausten mukaisesti kehittämistyötä tekevästä perhekeskuksesta.

Osa linjauksista käsittelee perhekeskuksen toimintaa ja toimintatapoja perheiden kanssa (tehtävät, menetelmät, arvopohja ja toimintakulttuuri), osa taas kuvaa perhekeskuksen rakennetta (palveluverkosto, asemointi, johtaminen, seuranta). Linjaukset on ilmaistu melko yleisellä tasolla, joten ne jättävät tilaa erilaisille toteutustavoille maakunnissa. **Linjaukset ovat:**

1. Uudistetaan perhekeskuksen toimintakulttuuri lapsi-, nuori- ja perhelähtöiseksi, lapsen oikeuksiin perustuvaksi sekä voimavaroja vahvistavaksi ja perheiden monimuotoisuuden huomioivaksi.
2. Vahvistetaan lasten, nuorten ja perheiden osallisuutta. Otetaan käyttöön toimintatapoja ja malleja, joiden avulla lapset, nuoret ja perheet ovat mukana perhekeskustoimintaa kehittämässä ja arvioimassa.
3. Selkiytetään perhekeskuksen tehtävät lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnin edistämiseksi sekä varhaisen tuen ja avun varmistamiseksi, sovitaan perhekeskustoimijoiden keskinäisestä työnjaosta ja otetaan käyttöön asiakaslähtöisiä toimintamalleja ja –menetelmiä.
4. Verkostoidaan tehtävien toteuttamiseksi tarvittavat lasten, nuorten ja perheiden palvelut ja toiminnot toimivaksi kokonaisuudeksi, perustetaan yhteisöllisiä kohtaamispaikkoja ja otetaan käyttöön sähköisiä palveluja.
5. Asemoidaan/sijoitetaan perhekeskukset, niiden toimipisteet ja kohtaamispaikat maakunnan/hyvinvointialueen alueella ja huolehditaan tilasuunnittelusta yhteistyössä kuntien kanssa.
6. Huolehditaan perhekeskustoiminnan johtamisesta (verkostojohtaminen) ja koordinaatiosta sekä palvelujen ja toimintojen yhteensovittamisesta ja osaamisesta.
7. Sovitaan tarvittavista palveluista ja toimintaa tukevista yhteistyörakenteista ja -käytännöistä.
8. Sovitaan perhekeskuksen jatkuvan kehittämisen ja seurannan rakenteista, ml. perhekeskuksen toimintasuunnitelma.

Kuvio 1. Kansalliset linjaukset eli perhekeskustoimintamalli

Kansallisten linjausten (kuvio 1) sisällyttämistä sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämistä koskeviin keskeisiin asiakirjoihin tuettiin vuosina 2016–2019. Tämän tarkoituksena oli varmistaa, että perhekeskustoimintaa ohjaavat linjaukset tulevat osaksi kunkin alueen hallinnollista päätöksentekoa ja toteutuisivat käytännössä.

Keskeisiä edellä mainittuja asiakirjoja olivat:

- Kuntien strategiat
- Sote-kuntayhtymien strategiat
- Kunnan tai kuntayhtymän talous- ja toimintasuunnitelma
- Kuntien ja kuntayhtymän väliset sopimukset
- Lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma (myös maakunnan laajuinen)

Koko maan kattavan perhekeskusselvityksen mukaan kaikki maakuntien alueet olivat tehneet tai suunnitelleet tekevänsä perhekeskustoimintaa koskevia kirjauksia lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmiin sekä kunnan tai kuntayhtymän talous- ja toimintasuunnitelmiin. Suurin osa alueista oli tehnyt kirjauksia myös sote-kuntayhtymien strategioihin. Lisäksi osalla alueista oli suunnitelmissa tehdä kirjauksia kuntien tuleviin/uusiin strategioihin sekä kuntien ja kuntayhtymän välisiin sopimuksiin. (Pelkonen ym. 2020.)

Jatkossa on huolehdittava linjausten ja muiden perhekeskusten palvelukokonaisuuden muodostamiseen liittyvien näkökohtien sisällyttämisestä tulevien hyvinvointialueiden keskeisiin asiakirjoihin. Tällaisia ovat hyvinvointialueen strategia sekä siihen sisältyvä palvelustrategia ja hyvinvointialueen yhdessä kuntien kanssa laatimat hyvinvointikertomus ja –suunnitelma sekä lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma.

Hallituksen esityksen (HE 241/2020vp) nykytilan arviointiluvussa todetaan, että hyvinvointialueen strategiaan sisältyvässä palvelustrategiassa olisi mahdollista huomioida erikseen lasten, nuorten ja perheiden palvelujen kokonaisuuden toteuttamisen periaatteet sekä palvelujen yhteensovittaminen kuntien kanssa. Hyvinvointialueen olisi arvioitava tekemiensä palveluratkaisujen vaikutusta lasten, nuorten ja perheiden palveluihin. Esimerkiksi kun palveluja kootaan suurempiin yksiköihin, hyvinvointialueen tulisi huolehtia, ettei muutos heikennä lasten ja nuorten mahdollisuuksia käyttää näitä palveluja.

Osana sosiaali- ja terveydenhuollon uudistusta tehdään muutoksia myös lastensuojelulakiin. Lakiluonnoksen uudistetussa 12 pykälässä, lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmat, säädettäisiin jatkossa sekä kunnan että hyvinvointialueen lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmasta. Kunnan lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma olisi jatkossa osa sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä annetun lain 6 §:ssä tarkoitettua kunnan hyvinvointisuunnitelmaa. Hyvinvointialueen lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma olisi otettava huomioon hyvinvointialueen talousarviota ja suunnitelmaa sekä palvelustrategiaa laadittaessa. Vastaavasti hyvinvointialueen toimintaa koskeva lasten ja nuorten alueellinen hyvinvointisuunnitelma olisi osa hyvinvointialueen sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä annetun lain 7 §:ssä tarkoitettua hyvinvointisuunnitelmaa.

Perhekeskukset osaksi tulevaisuuden sosiaali- ja terveyskeskuksia

Sosiaali- ja terveyskeskuksia rakennetaan Tulevaisuuden sosiaali- ja terveyskeskus –ohjelman avulla. Ohjelma tähtää sosiaali- ja terveydenhuollon toimintatapojen uudistamiseen ja ihmislähtöisten palvelukokonaisuuksien kehittämiseen. Tarkoituksena on luoda laaja-alainen sosiaali- ja terveyskeskus, jossa hyödynnetään uudenlaista työnjakoa, tarjotaan eri ammattilaisten ja erityistason konsultaatioita sekä hyödynnetään digitalisointia. Tulevaisuuden sosiaali- ja terveyskeskuksessa työskentelee sosiaalityön ja sosiaalihuollon, lääketieteen ja hammaslääketieteen ja hoitotyön ammattilaisia sekä eri alojen erityistyöntekijöitä kuten psykologeja, toimintaterapeutteja, fysioterapeutteja, ravitsemusterapeutteja ja puheterapeutteja. Sosiaali- ja terveyskeskuksen tarjoamiin palveluihin kuuluvat ainakin perusterveydenhuollon, suun terveydenhuollon, sosiaalityön ja muun sosiaalihuollon palveluja, kotiin vietäviä palveluja,

Perhekeskuksen sosiaali- ja terveyspalvelut osana sosiaali- ja terveyskeskuksia

Lapsiperheiden perustason terveyspalvelut: äitiys- ja lastenneuvolapalvelut, ehkäisy- ja seksuaaliterveysneuvonta, avoterveydenhuollon lääkäripalvelut, psykologipalvelut, lapsiperheiden terapia- ja kuntoutuspalvelut (puhe-, fysio-, toiminta- ja ravitsemusterapia) sekä ehkäisevä suun terveydenhuolto.

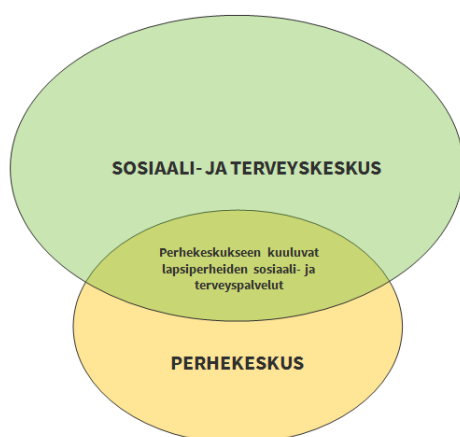
Lapsiperheiden perustason sosiaalipalvelut: perhetyö, kotipalvelu, kasvatus- ja perheneuvonta, lapsiperheiden sosiaalityö, sosiaaliohjaus ja perheoikeudelliset palvelut.

sähköisiä palveluja, perustason mielenterveys- ja päihdepalveluja, avokuntoutuspalveluja, kansansairauksien ehkäisyä sekä muita ehkäiseviä ja jalkautuvia palveluja. [Tulevaisuuden sosiaali- ja terveyskeskus](#)

Tulevaisuuden sosiaali- ja terveyskeskus –ohjelmassa on viisi painopistettä/tavoitetta, joiden avulla pyritään saamaan toimivat sosiaali- ja terveyspalvelut. **Painopisteet ovat**

- Yhdenvertaisen saatavuuden, oikea-aikaisuuden ja jatkuvuuden parantaminen,
- Painotuksen siirtäminen ennaltaehkäisevään ja ennakkoivaan työhön,
- Laadun ja vaikuttavuuden parantaminen,
- Monialaisuuden ja yhteentoimivuuden varmistaminen ja
- Kustannusten hillitseminen.

Perhekeskus on sosiaali- ja terveyspalvelujensa osalta (kuvio 2) sosiaali- ja terveyskeskuksen osana toimiva toimintayksikkö², joka tarjoaa lapsille, nuorille ja perheille suunnattuja hyvinvointia ja terveyttä edistäviä sekä varhaisen tuen, hoidon ja kuntoutuksen palveluja. Joulukuussa 2020 eduskunnalle annetussa hallituksen esityksessä (HE 241/2020vp) perhekeskukset asemoidaan osaksi tulevaisuuden sosiaali- ja terveyskeskuksia. Perhekeskusten kehittäminen perustuu vastaaville periaatteille ja samalle tulevalle lainsäädännölle kuin sosiaali- ja terveyskeskusten kehittäminen. Ratkaisu, jonka mukaan perhekeskusten sosiaali- ja terveyspalvelut ovat osa laajempia sosiaali- ja terveyskeskuksia, helpottaa lääkäripalvelujen sekä perheiden aikuisten tarvitsemien palvelujen sujuvaa järjestämistä. Keväällä 2021 osa alueista käyttää sosiaali- ja terveyskeskuksesta nimitystä hyvinvointikeskus.

Kuvio 2. Perhekeskuksen sosiaali- ja terveyspalvelut osana sosiaali- ja terveyskeskusta

Osana sosiaali- ja terveydenhuollon (sote) -uudistusta opiskeluhoollon palveluiden järjestämisvastuu on tarkoitus antaa yhden järjestäjän eli hyvinvointialueen vastuulle. Opiskeluhoollon palvelut toteutetaan myös jatkossa lähipalveluna kouluissa ja oppilaitoksissa. Uudistuksen tavoitteena on vahvistaa opiskeluhoollon palveluiden laatua ja yhdenvertaista saatavuutta kansallisesti. Kun opiskeluhoollon kokonaisuus on yhden järjestäjän vastuulla, on palveluita mahdollista kehittää kokonaisuutena ja edesauttaa myös sujuvien palvelupolkujen rakentamista opiskeluhoollosta perhekeskuksen sosiaali- ja terveyspalveluihin.

Perhekeskuksen ja opiskeluhoollon kaikki perustason sosiaali- ja terveyspalvelut ovat osa sosiaali- ja terveyskeskusta. Sekä perhekeskus että opiskeluhoollon sisältävät myös muita palveluja ja toimintaa, esimerkiksi opiskeluhoollon yhteisöllisen opiskeluhoollon. Tarvitaan perhekeskuksen ja opiskeluhoollon palvelujen yhteensovittamista sekä niiden integroimista osaksi sosiaali- ja terveyskeskuksen palveluja. Koulu- ja opiskeluterveydenhuolto voivat hyvinvointialueen niin päättäessä olla hallinnollisesti osa perhekeskusta. Opiskeluhoollon palvelujen on kuitenkin oltava saatavissa aina oppilaitoksissa tai niiden yhteydessä.

² Toimintayksiköllä tarkoitetaan organisaatiota tai sen osaa, joka on hallinnollisesti ja taloudellisesti vastuussa tehtäviensä hoitamisesta. Toimintayksikkö ei välttämättä ole paikkaan sidottu kokonaisuus, ja toimintayksiköllä voi olla useita toimipaikkoja. Yleisessä kielenkäytössä toimintayksikkö ja toimipaikka sekoittuvat helposti.

2. Perhekeskustoiminnan keskeiset periaatteet

Lapsi-, nuori- ja perhelähtöisyys ml. lapsen oikeudet

Perhekeskuksen toiminta perustuu lapsen oikeuksien ja edun riittävän syvälliselle ymmärtämiselle ja niiden toteutumiselle. Lapsi- nuori- ja perhelähtöisen näkökulman huomioiminen johtamisessa, ammattilaisten yhteistoiminnassa ja asiakastyössä tarkoittaa lapsen, nuoren ja perheen elämäntilanteen kokonaisuuden huomioimista, tarpeisiin vastaamista ja heidän osallistumistaan palveluiden suunnitteluun, kehittämiseen ja arviointiin. Lasten, nuorten ja perheiden sekä työntekijöiden osallisuus ja vastavuoroinen aito kohtaaminen ovat lapsi- ja perhelähtöisen toimintakulttuurin ja siten myös perhekeskustoiminnan ydintä. Sitä kautta mahdollistuvat ammatillisen asiantuntemuksen ja voimavarojen yhdistäminen perheiden kokonaisvaltaiseksi auttamiseksi (ks. myös liite 1 Perhekeskuksen palvelulupaus).

Palvelujen yhdenvertainen saatavuus, oikea-aikaisuus ja jatkuvuus

Perhekeskuksen palvelut toimivat lähipalveluperiaatteella ja ne on tarkoitettu kaikille lapsille, nuorille ja perheille. Perhekeskustoimintamallin mukainen perhekeskustoiminta mahdollistaa palvelujen yhdenvertaisen ja oikea-aikaisen saatavuuden sekä jatkuvuuden toteutumisen. Tämä tarkoittaa, että varmistetaan palvelujen saavutettavuus, asiakaskontaktien jatkuvuus sekä avun ja tuen oikea-aikaisuus. Palvelujen psykososiaalinen saavutettavuus toteutuu, kun kiinnitetään erityistä huomiota myönteiseen vastaanottoon, osallisuuden vahvistamiseen, asiakkaan kuulluksi tulemiseen ja tarpeiden mukaisiin palveluihin. Fyysisessä saavutettavuudessa on huomioitava, että palvelut ovat fyysisesti lasten kasvuympäristöjen ja perheiden arjen ympäristöjen läheisyydessä, toimivien kulkuyhteyksien päässä ja jalkautuvat esimerkiksi kotiin. Digitaalinen saavutettavuus takaa reaaliaikaiset verkkopalvelut (esim. chat, ajanvaraus) ja perheen oman aikataulun mukaan hyödynnettävät palvelut (neuvonta, ohjaus, vanhemmuuden tuki ym.).

On huolehdittava, että perhekeskusten alueellinen kattavuus on hyvä ja että ne palvelevat alueen koko lapsiperheväestöä. Asiakaskontaktien jatkuvuus (mahdollisuus asioida saman työntekijän luona) sekä avun ja tuen saamisen oikea-aikaisuus vahvistavat varhaisen tuen, hoidon ja kuntoutuksen toteutumista.

Painotuksen siirtäminen ehkäisevään ja ennakoivaan työhön

Perhekeskuksen palvelujen ydinperiaatteena on toimia terveyttä ja hyvinvointia edistäen sekä ennaltaehkäisevästi ja varhain. Tarkoituksena on pysäyttää korjaavien palvelujen tarpeen kasvu, kustannusten nousu sekä eriarvoistumisen ja syrjäytymisen lisääntyminen. Perhekeskuksen monialaisella toiminnalla on suuret mahdollisuudet vahvistaa lasten, nuorten ja perheiden voimavaroja muun muassa edistämällä terveellisiä elintapoja sekä toimivaa vanhemmuutta ja parisuhdetta.

Perhekeskuksen kehittämistyön myötä on pystytty osoittamaan, että painopisteen siirtäminen ennaltaehkäisevään ja varhaiseen työhön on mahdollista (ks. Perhekeskukset Suomessa 2019). Tämä toteutuu erityisesti vahvistamalla varhaisen tuen, hoidon ja kuntoutuksen osuutta, ottamalla systemaattisesti käyttöön varhaisen tuen työkaluja ja menetelmiä, lisäämällä monialaista yhteistyötä, selkeyttämällä näissä tehtävissä toimivien roolia sekä vahvistamalla johtamisen tukea (Klavus ym. 2019).

Laadukas ja vaikuttava toiminta

Perhekeskusten kehittämisen keskiössä ovat palvelujen laadun ja vaikuttavuuden parantaminen. Tämä tarkoittaa, että on tehtävä laatua ja vaikuttavuutta edistäviä toimenpiteitä asiakastyössä, yhteistoiminnassa, palvelujen organisoimisessa ja johtamisessa. Palvelujen laatu liittyy vahvasti siihen, kuinka asiakas tulee kuulluksi ja kohdatuksi sekä saako hän apua oikea-aikaisesti ja sujuvasti sitä tarvitessaan. Palvelujen hajanaisuus vähentyy ja palvelujen yhtenäisyys sekä saavutettavuus parantuvat monialaisen palvelu- ja yhteistyöverkoston muotoutuessa ja tiivistyessä kokonaisuudeksi. Tällöin asiakkaiden ja työntekijöiden näkökulmasta palvelut muodostavat selkeämmän kokonaisuuden. Tarjoamalla varhaista tukea, hoitoa ja kuntoutusta perheille aikaisempaa systemaattisemmin voidaan vahvistaa toiminnan vaikuttavuutta. Tulokset ovat

alkaneet näkyä: ongelmat eivät enää vaikeudu ja lastensuojelun sekä muiden korjaavien palvelujen tarve vähenee.

Tromssan yliopiston Lasten ja nuorten psyykkisen terveyden edistämisen aluekeskus (RKBU, Nord) on tutkinut ja kehittänyt Norjan perhekeskusmallia 2014–2019. Projektissa tutkittiin mm. perheiden ja työntekijöiden kokemuksia sekä palvelujen laatuun yhteydessä olevia tekijöitä. Alustavien tulosten mukaan työntekijöiden mahdollisuudet itsenäiseen työskentelyyn ja yhteistyöhön lisäsivät palvelujen laatua ja työntekijöiden työhön sitoutumista. Johtaminen on merkitsevästi yhteydessä palvelujen laatuun ja työntekijöiden sitoutumiseen. Työssä esiintyvät ristiriidat johtivat työuupumukseen ja huonompaan palvelujen laatuun. Työntekijöistä ja vanhemmista perhekeskusten palvelut olivat perinteisiin palveluihin verrattuna helposti saavutettavia ja lähestyttäviä. Palvelut eivät olleet byrokraattisia eivätkä syrjiviä. Perhekeskusten työntekijöillä oli paremmat yhteistyötaidot (collaborative competencies), joilla tarkoitetaan kykyä toimia asiakkaiden kanssa ja tietää, miten ja milloin muiden palvelujen pitäisi tulla mukaan (Bulling 2016). Tutkijoiden suositusten mukaan perhekeskusten perustamiseen tarvitaan ulkopuolista tukea ja etukäteen määritelty organisatorinen rakenne. Lisäksi on etukäteen sovittava, mitä palveluita perhekeskukseen kuuluu ja mitä menetelmiä käytetään. Erityistä huomiota kannattaa kohdistaa johtamiseen, toimijoihin ja toimijoiden väliin yhteistoimintaan. (Martinussen 2017, Martinussen ym. 2017.)

Monialaisuus ja yhteentoimivuus

Perhekeskustoimintamallin mukaisessa työskentelyssä keskeistä on ammatillisen asiantuntemuksen ja voimavarojen yhdistäminen lasten, nuorten ja perheiden kokonaisvaltaiseksi auttamiseksi. Palvelujen ja toimintojen monialaisuuden ja yhteen toimivuuden varmistamiseksi tarvitaan rakenteet hyvinvointialueen ja kuntien hallinnonalojen (hyte, sivi, sote) sekä järjestöjen ja seurakuntien palvelujen ja toimintojen johtamiselle ja koordinaatiolle osana lasten, nuorten ja perheiden palvelukokonaisuutta. Monista palveluista ja toiminnoista koostuvan palvelukokonaisuuden johtaminen vaatii linjajohtamisen rinnalle verkostajohtamisen. Verkostajohtamista ja sitä tukeva rakenne (johtoryhmät ja niiden tehtävät ja roolit määritelty) tarvitaan sekä strategiselle että operatiiviselle tasolle maakunnassa tai tulevilla hyvinvointialueella kuin myös perhekeskusten tasolla. Lisäksi tarvitaan koordinaatorirakenne (perhekeskuskoordinaattorit) palvelujen ja toimintojen yhteensovittamiseksi.

Olennaista on, että rakenteet ylittävät hallinnonala- ja organisaatorajat. Tällöin on mahdollista, että asiakastasolla lapsen, nuoren tai perheen kokemuksellinen tieto sekä yhden tai useamman työntekijän asiantuntijatieto, osaaminen ja voimavarat yhdistyvät yhteisiksi tavoitteiksi ja toiminnaksi.

Kustannusten hillitseminen

Perhekeskuksen tavoite vähentää korjaavien lapsiperhepalvelujen tarvetta panostamalla hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseen, ennaltaehkäisevään toimintaan sekä varhaiseen tukeen ja hoitoon on osoittautunut tutkimuksen mukaan oikeaan osuvaksi. Tavoitteen saavuttamiseksi on luotu varhaisen tuen, hoidon ja kuntoutuksen toimintamalli (Hastrup ym. 2020). Suuntaamalla taloudellisia voimavaroja ennaltaehkäiseviin palveluihin, asiakaslähtöisyyteen ja selkeisiin palveluprosesseihin voidaan kohtuullisen pienellä rahallisella panostuksella parantaa vaikuttavuutta. Tämä tuottaa pidemmällä aikavälillä säästöä terveys- ja sosiaalipalvelujen kokonaiskustannuksissa. (Klavus ym. 2019.)

Muut periaatteet

Perhekeskustoimintaa ja sen kehittämistä ohjaavat myös vuosina 2016–2019 yhdessä sovitut periaatteet perheen voimavarojen vahvistuminen ja perheiden monimuotoisuuden sekä sukupuolen moninaisuuden huomioon ottaminen. Muita perhekeskustoiminnassa keskeisiä periaatteita ovat vastavuoroinen kohtaaminen, suhteen jatkuvuus ja luottamus, vertaistuki ja yhteisöllisyys, sekä asiantuntemus ja vaikuttavien menetelmien käyttö (Pelkonen & Hastrup 2016).

3. Lähiajan tavoitteet perhekeskuskehittämisessä

Perhekeskustoiminnan tavoitteita lasten, nuorten ja perheiden näkökulmasta sekä kehittämistyön tavoitteita on kuvattu tarkemmin Perhekeskukset Suomessa 2019 -julkaisussa. Rakennettaessa hyvin toimivaa perhekeskusta tämän selvityksen perusteella **keskeisiksi kehittämistyön tavoitteiksi tunnistettiin:**

- Perhekeskuksen kaikki palvelut ja toiminta muodostavat yhteensovitettun kokonaisuuden.
- Varhainen tuki, hoito ja kuntoutus ovat laadukkaita ja vaikuttavia.
- Perustason sekä erityistason sosiaali- ja terveystyöpalvelut toimivat keskenään kiinteässä yhteistyössä kullakin tulevilla hyvinvointialueella. Lisäksi on tarpeen, että hyvinvointialueiden järjestämisvastuulla olevat lasten, nuorten ja perheiden palvelut toimivat kiinteässä yhteistyössä erityisen vaativien palvelujen kanssa (lakiluonnos sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä 36 §).

Lisäksi työtä on tehtävä perhekeskusten kehittämiseksi osana sosiaali- ja terveyskeskuksia.

Perhekeskuksen palvelut ja toiminta muodostavat yhteensovitettun kokonaisuuden

Perhekeskustoiminnan ydinperiaate, palvelujen ja toimintojen yhteensovittaminen kokonaisuudeksi, perustuu jatkossa eduskunnassa keväällä 2021 käsiteltävänä olevaan sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämistä koskevan lakiluonnoksen 10 §:ään. Kokonaisuuden yhteen toimivuus edellyttää yhteisesti sovittuja käytäntöjä, monialaisen yhteistyön toimintarakenteita sekä yhteensovittavaa johtamista. Näin luodaan edellytykset yhtenäiselle toiminnalle, osallisuudelle ja kumppanuudelle, asiakastarvetta vastaaville palveluille, asiakasprosessien sujuvuudelle sekä henkilöstön yhteistyöosaamiselle ja hyvinvoinnille.

Yhteensovitettu asiakastyö edellyttää monialaista tuen ja hoidon tarpeen arviointia sekä yhteistoiminnallista työskentelyä. Tämän työn keskiössä ovat asiantuntijuuden jakaminen, monialainen yhteistyöosaaminen sekä asiakastyön roolien ja vastuiden määrittely. Toimintamuotoina ovat jalkautuvan työn muodot, työparityö, tiimityöskentely ja konsultaatiotoiminta. Lisäksi tärkeitä ovat yhteisen kouluttautumisen ja kehittämisen toimintamallit.

Yhteensovittaminen kokonaisuudessaan ei ole vielä edennyt riittävästi. Palvelujen verkostoitumista ja yhteensovittamista on välttämätöntä jatkaa, jotta toimiva lapsia, nuoria ja perheitä hyödyttävä palvelukokonaisuus ja yhteensovitettu asiakastyö toteutuvat.

Perus- ja erityistason sekä erityisosaamista edellyttävät sosiaali- ja terveystyöpalvelut toimivat kiinteässä yhteistyössä

Perus- ja erityistason yhteistoiminnan tueksi kehitettiin vuosina 2016–2018 integratiivisia toimintamalleja, joiden käyttöön ottoa tulee edelleen vahvistaa. Joustavat, viiveettömät palvelut tuen tarpeen mukaan mahdollistavat nopean avun ja tuen. Toimivat perustason perhekeskuspalvelut ovat aina ensisijaisia. Osa lapsista ja nuorista tarvitsee perustason palvelujen rinnalle myös erityistason palveluita ja heistä pieni osa (tulevien yhteistyöalueiden) erityisosaamista edellyttävää palvelua. Näissä tilanteissa on sovittava, miten huolehditaan yhteyden säilymisestä perustason palveluihin ja hoitovastuun hallitusta siirtymisestä. Tällöin lapsi ja nuori saa tarvitsemansa avun turvallisesti ja koordinoitusti. Monialaisen yhteistyön rakenteet ja käytännöt on sovittava perhekeskuspalvelujen, erityistason palvelujen sekä erityisosaamista edellyttävien palvelujen kesken.

Varhainen tuki, hoito ja kuntoutus ovat laadukkaita ja vaikuttavia

Terveyden ja hyvinvoinnin edistäminen on perhekeskuksen ydintehtävä. Sen lisäksi systemaattista varhaisen tuen, hoidon ja kuntoutuksen toimintatapaa tulee edelleen kehittää. Riittävä apu jää saamatta, jos pulmiin havahdutaan myöhään, ongelma hahmotetaan liian yksipuolisesti tai suppeasti, apua tarjotaan liian vähän tai lyhyen aikaa tai toimijat eivät tunne toistensa työtä ja toimi yhteen toisiaan täydentäen. Tavoitteena on nopeampi, kohdennetumpi, riittävän pitkäkestoinen ja koordinoitu sekä intensiivinen tuki, jossa on

huolehdittu palvelujen ja toimintojen yhteensovittamisesta ja osaamisesta sekä sovittu yhteisistä käytännöistä.

Perhekeskuskehittämistyön tuloksena on tuotettu monialainen varhaisen tuen, hoidon ja kuntoutuksen toimintamalli, jossa määritellään toimintaprosessin vaiheet, sisältö ja edellytykset (Hastrup ym. 2020). Toimintaprosessin vaiheet etenevät yhteydenotosta ja asiakkaaksi tulosta tilannearvioon ja sen perusteella tehtävään suunnitelmaan ja tarvittavan avun antamiseen sekä palvelujen koordinaatioon ja seurantaan. Lapsen, nuoren ja perheen avun ja tuen saanti helpottuu, kun heidän avukseen nimetään vastuutyöntekijä koordinoimaan heidän tarvitsemiaan palveluja. Vastuutyöntekijän nimeämisestä kannattaa tehdä käytäntö riippumatta siitä, millainen avuntarve on. Kun tarvitaan monia palveluja tai tilanne on muuten vaikea, on aina tarpeen nimetä vastuutyöntekijä, jonka tehtävänä on koordinoida lapsen, nuoren ja perheen palvelukokonaisuutta.

Osa 2. Toimintasuunnitelmarunko perhekeskustoiminnan kehittämiseksi ja yhtenäistämiseksi

Osan kaksi tarkoitus on tukea maakuntien/tulevien hyvinvointialueiden perhekeskusten toimintasuunnitelman laadintaa ja näin yhdenmukaistaa toimintaa kunkin maakunnan/hyvinvointialueen alueella. Suunnitelmarunko on jäsennetty kansallisten linjausten mukaisesti. Jokaisessa luvussa ohjataan kartoittamaan nykytilanne, pohtimaan kehittämistarpeita ja konkretisoimaan toimenpiteet, joilla kehittämistarpeisiin vastataan. Suunnitelmarungon avulla on mahdollista laatia kuhunkin maakuntaan/kullekin hyvinvointialueelle ja sen rakenteisiin sopivat ratkaisut. **On hyvä huomioda, että perhekeskus on laaja kokonaisuus ja sen kehittäminen ja vakiinnuttaminen vie vuosia.**

Keskeiset palveluiden järjestämistä koskevat päätökset tehdään jatkossa kullakin hyvinvointialueella. Tulevaisuudessa aluevaltuusto päättää hyvinvointistrategiasta ja aluehallitus hyvinvointialueen toiminnan yhteensovittamisesta. Sosiaali- ja terveydenhuollon palvelustrategia osana hyvinvointistrategiaa (sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämistä koskevan lakiluonnoksen 11§) on tärkeä perhekeskuksen osalta. Palvelustrategia sisältää palvelukokonaisuuksia kuten sosiaali- ja terveyskeskuksia ja perhekeskuksia sekä niiden strategisia linjauksia koskevat päätökset. Siksi on välttämätöntä, että perhekeskusta johtavat osallistuvat näiden päätösten valmisteluun.

Hyvinvoinnin ja terveyden edistämistä koskevat päätökset tehdään tulevien hyvinvointialueiden lisäksi edelleen myös kunnissa. Perhekeskustoiminnan onnistuminen edellyttää kiinteää yhteistyötä hyvinvointialueen ja kuntien hyvinvoinnin ja terveydenedistämistyötä tekevien tahojen kanssa niin päätöksenteon valmistelussa kuin käytännön toiminnassa. Hyvinvointialueen on neuvoteltava vähintään vuosittain yhdessä alueen kuntien ja muiden edellä mainittujen hyvinvointialueen alueella hyvinvoinnin ja terveyden edistämistyötä tekevien toimijoiden kanssa hyvinvoinnin ja terveyden edistämistä koskevista tavoitteista, toimenpiteistä, yhteistyöstä ja seurannasta.

1. Suunnitelman laatimisessa huomioitava

Toimivan perhekeskuksen kehittäminen onnistuu ja sitä nopeuttaa yhdessä valmisteltu toimintasuunnitelma. Toimintasuunnitelmaa laadittaessa on hyvä käydä keskustelu resurssien tarkoituksenmukaisesta käytöstä. Sen avulla voidaan myös turvata hyvinvointialueen lapsiperheiden yhdenvertaisuus palvelujen saannissa. Kussakin maakunnassa/tulevalla hyvinvointialueella laaditaan toimintasuunnitelma linjaamaan perhekeskusten yhtenäistä kehittämistä maakunnan alueella/hyvinvointialueella.

Toimintasuunnitelman laatimisen käynnistäminen ja johtaminen sopii luontevasti lasten, nuorten ja perheiden palveluiden strategisesta johtamisesta vastaavalle LAPE-yhteistyöryhmälle tai vastaavalle ryhmälle. Varsinainen työryhmän kokoaminen ja työn konkreettinen käynnistäminen on luonteva osa alueen perhekeskuskoordinaattorin tai hyte-koordinaattorin työtä. Toimintasuunnitelmassa olevien toimenpiteiden toteuttaminen onnistuu vain kun kaikki lapsille, nuorille ja perheille palveluja ja toimintaa tuottavat tahot ovat mukana suunnitelman valmistelussa.

Toimintasuunnitelma laaditaan nelivuotiskaudeksi ja suunnitelman toteutumista seurataan ja arvioidaan sekä tarvittaessa päivitetään vuosittain. Perhekeskusta koskevan toimintasuunnitelman on liityttävä sekä kunnissa että hyvinvointialueella laadittaviin ja päivitettäviin muihin lapsia, nuoria ja perheitä koskeviin suunnitelmiin. Katso tarkemmin aiempi teksti osassa yksi. Jotta suunnitelmasta tulee kattava, on huolehdittava siitä, että eri tahot sitoutuvat siihen.

Suunnitelman laatimisessa huomioitavia asioita:

- Sovittava, että kaikki lasten, nuorten ja perheiden palvelut ovat edustettuina monialaisen suunnitelman laatimisessa.
- Tarkistettava, että suunnitelma kattaa kaikki lapsille, nuorille ja perheille suunnatut palvelut.
- Tarkistettava, mihin strategiaan asiakirjoihin perhekeskustoiminta on nyt kirjattu ja mihin se pitäisi kirjata.
- Selvitettävä, mitä seurantatietoa alueen lasten, nuorten ja perheiden terveydestä ja hyvinvoinnista sekä palvelujen tarpeesta on käytettävissä toimintasuunnitelmaa laadittaessa.

2. Perhekeskuksen toimintasuunnitelman rakenne ja sisältö

Suunnitelmaan kuuluvan nykytilan kartoituksen laatimista auttaa, jos käytätte avuksi perhekeskusselvitystä (Pelkonen ym. 2020) ja oman silloisen maakuntanne vastauksia. Pohtikaa, minkälainen on tämän hetkinen tilanne ja mitä jatkossa pitäisi tehdä. Kirjatkaa sisältöalueisiin lyhyesti nykytilanne ja kehittämistarpeet sekä mitä jatkossa on tarpeen tehdä.

- Miten perhekeskustoiminnassa on huomioitu seuraavat kohdat?
- Mitä osa-alueita pitää vielä kehittää ja miten?

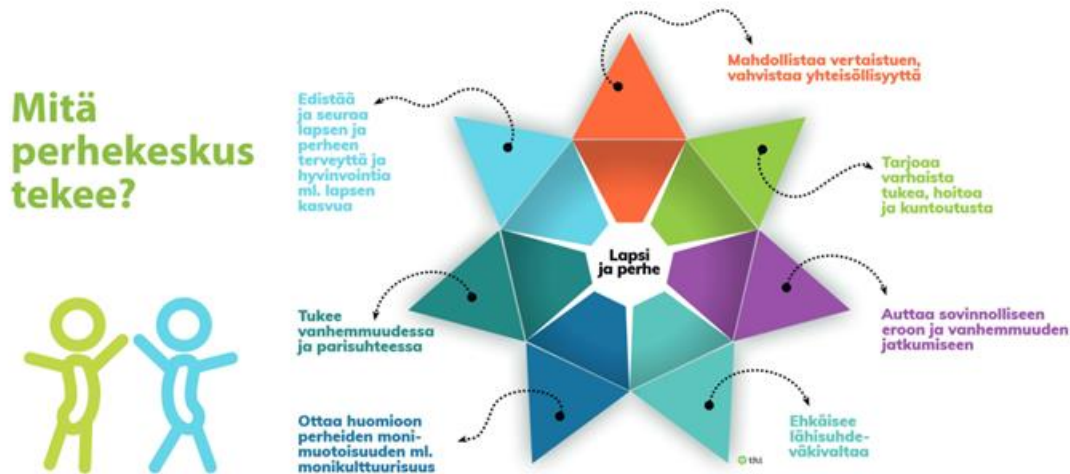
Perhekeskustoiminnan periaatteet ja tavoitteet

- Miten ensimmäisen osan luvussa 2 kuvatut perhekeskustoiminnan periaatteet toteutuvat maakuntanne/hyvinvointialueen perhekeskusten toiminnassa?
- Miten ensimmäisen osan luvussa 3 kuvatut perhekeskuskehittämisen lähiajan tavoitteet toteutuvat maakuntanne/hyvinvointialueen toiminnassa?
- Jos tavoitteet eivät ole toteutuneet, niin minkälaisia toimenpiteitä tavoitteiden saavuttamiseksi tarvitaan johtamisessa, yhteistoiminnassa ja asiakastyössä?
- Jos periaatteet eivät ole toteutuneet, niin miten johtamista, yhteistoimintaa ja asiakastyötä pitäisi kehittää periaatteiden suuntaan?

Perhekeskuksen tehtävät

Tehtävät (kuvio 3) perustuvat lasten, nuorten ja perheiden terveyden ja hyvinvoinnin sekä tuen ja avun tarpeita koskevaan tutkimustietoon. Ne vastaavat myös perheiden näkemyksiä ja odotuksia LAPEn aikana perheille suunnattujen kyselyjen tulosten mukaan. Tehtävät ovat perhekeskustoimijoiden yhteisiä, vaikkakin eri toimijoiden työ painottuu heidän lakisääteisen tehtävänsä ja koulutuksensa sekä sovitun työnjaon mukaan. Yhteistä käsitystä tehtävistä ja niihin sitoutumista tuetaan perhekeskuksessa erilaisten monialaisen yhteistoiminnan menetelmien avulla, ml. yhteinen monialaisen arvioinnin viitekehys. Tehtävien toteuttamisessa käytetään vaikuttaviksi arvioituja tai luotettaviksi tiedettyjä toimintamalleja ja menetelmiä.

Tehtävien sisältöön voitte tutustua tarkemmin Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen verkkosivuilla: [Näin sen teemme diasetti](#). Katsokaa myös perhekeskuksen palvelulupaus (liite 1.).

Kuvio 3. Perhekeskuksen tehtävät

Tarkastelkaa tehtäviä koskevia perhekeskusselvityksen tuloksia (Pelkonen ym. 2020) ja oman maakuntan-
ne/tulevan hyvinvointialueen vastauksia. Perhekeskustoiminnan tarkoituksena on vastata lasten, nuorten ja
perheiden avun ja tuen tarpeisiin. Miettikää, mitkä tehtävät (kuviokuva 3) toteutuvat perhekeskuksessanne riit-
tävän hyvin ja mihin tehtävään/tehtäviin pitäisi jatkossa erityisesti panostaa.

Tarkastelkaa kutakin tehtävää erikseen ja pohtikaa nykytilannetta.

- Millä palveluilla ja toiminnoilla perhekeskuksessanne kutakin tehtävää toteutetaan?
- Ovatko ne riittäviä vai pitääkö jotakin täydentää?
- Onko sovittu toimijoiden työnjaosta ja yhteisistä toimintatavoista?
- Miten yhteistoiminta sujuu?
- Kuka tai ketkä koordinoivat yhteistoimintaa?
- Onko sovittu, millä hyvinvointia edistävän, ehkäisevän ja varhaisen tuen menetelmillä ja toimintatavoil-
la tehtävää toteutetaan?
- Ovatko menetelmät näyttöön perustuvia tai muulla tavoin luotettaviksi ja toimiviksi todettuja?

Tehtävä 1. Edistää ja seuraa lapsen terveyttä ja hyvinvointia ml. lapsen kasvua

Nykytilanne:

Kehittämistarpeet:

Toimenpiteet:

Tehtävä 2. Mahdollistaa vertaistuen, vahvistaa yhteisöllisyyttä

Nykytilanne:

Kehittämistarpeet:

Toimenpiteet:

Tehtävä 3. Tarjoaa varhaista tukea, hoitoa ja kuntoutusta

Nykytilanne:

Kehittämistarpeet:

Toimenpiteet:

Tehtävä 4. Ehkäisee lähisuhdeväkivaltaa

Nykytilanne:

Kehittämistarpeet:

Toimenpiteet:

Tehtävä 5. Tukee vanhemmuudessa ja parisuhteessa

Nykytilanne:

Kehittämistarpeet:

Toimenpiteet:

Tehtävä 6. Auttaa sovinnolliseen eroon ja vanhemmuuden jatkumiseen

Nykytilanne:

Kehittämistarpeet:

Toimenpiteet:

Tehtävä 7. Ottaa huomioon perheiden monimuotoisuuden ml. monikulttuurisuus

Nykytilanne:

Kehittämistarpeet:

Toimenpiteet:

Muut yhdessä sovitut tehtävät

Nykytilanne:

Kehittämistarpeet:

Toimenpiteet:

Perhekeskuksen palvelukokonaisuus

Perhekeskuksen tehtävien toteuttamiseksi tarvittavat palvelut ja toiminnot verkostoidaan toimivaksi kokonaisuudeksi. Perhekeskuksen monialaiseen palveluverkostoon kuuluvat lapsiperheiden lakisääteiset perus- ja erityistason sosiaali- ja terveystyöpalvelut sekä kuntien sivistystyöpalvelut, hyvinvoinnin ja terveyden edistämistoiminta ja monet muut palvelut. Lisäksi palveluverkostoon kuuluu järjestöjen, seurakuntien ja Kelan palveluja ja toimintaa.

Palveluverkostoon kootaan perustason sosiaali- ja terveystyöpalvelut, joiden avulla pystytään parhaiten varmistamaan kaikkien lasten terveys ja hyvinvointi, kasvu ja kehitys sekä perheiden voimavarojen vahvistaminen ja turvataan nykyistä varhaisempi avun ja tuen saanti lapsille, nuorille ja aikuisille (ks. tarkemmin ensimmäisen osan luku 1). Osa palveluista on universaaleja ja osa kohdennettuja. Erityistason palvelut tukevat perustason palveluita ja toimivat yhdessä niiden kanssa.

Kuvio 4. Perhekeskuksen palvelukokonaisuus

Em. palvelut verkostoidaan ja yhteensovitetään toimivaksi, lapsia, nuoria ja perheitä hyödyttäväksi kokonaisuudeksi. Yhteensovittaminen tarkoittaa muun muassa, että toimijat käyttävät yhteisesti sovittuja työmenetelmiä ja toimintamalleja sekä toimivat samansuuntaisten linjausten mukaisesti. Asiakkaille yhteensovittaminen näyttäytyy eheänä ja heitä hyödyttävänä palvelukokonaisuutena (kuviot 4), jossa toimijat tuntevat toistensa työtä ja pystyvät toimimaan viiveettä ja yhdessä.

- Minkälainen on perhekeskukseenne palveluverkosto tällä hetkellä?
- Mitä palveluja ja toimintaa on mukana ja minkälainen niiden saatavuus on?
- Mitä palveluja ja toimintaa on suunniteltu otettavaksi mukaan?
- Miten perus- ja erityistason sosiaali- ja terveyspalvelut toimivat yhteen?
- Miten palveluverkostoa on tarpeen kehittää, jotta se toimii yhteensovittettuna kokonaisuutena ja vastaa alueenne lasten, nuorten ja perheiden tarpeisiin?

Perhekeskustoiminnan asemointi – saatavuus ja saavutettavuus

Perhekeskusten ja niiden toimipisteiden asemointi eli sijoittaminen maakunnan/hyvinvointialueen alueelle liittyy muun muassa palvelujen saavutettavuuteen ja ammattilaisten yhteistoimintamahdollisuuksiin (kuvio 5). Perhekeskustoimintaa asemoitaessa ja sitä kehitettäessä kiinnitetään huomiota toiminnan fyysiseen ja psykososiaaliseen saavutettavuuteen (saavutettavuuden osatekijät, ks. Pelkonen ym. 2020, 27-28, 47-49).

Kuvio 5. Perhekeskuksen palvelujen saavutettavuus

Psykososiaalisesti saavutettavissa (osa palvelujen laatua)

- Palvelut ja toiminta on tarkoitettu kaikille lapsiperheille.
- Oleellista on dialoginen suhde, osallisuus ja lapsi-, nuori- ja perhelähtöisyys.
- Edellyttää perheiden mukaan kutsumista, myönteistä vastaanottoa, osallisuuden vahvistamista ja tarpeiden mukaisia palveluja.
- Vähentää ulkopuolisuuden ja osattomuuden kokemusta sekä leimautumisen pelkoa, vahvistaa avun vastaanottamista ja rakentaa luottamusta.

Fyysisesti saavutettavissa (tilaratkaisut mm. monitoimitilat)

- Palvelut fyysisesti lasten kasvu- ja perheiden arkiympäristöjen läheisyydessä ja/tai toimivien kulkuyhteysien päässä tai jalkautuvat esimerkiksi kotiin.

Digitaalisesti saavutettavissa (sähköinen perhekeskus)

- Reaaliaikaiset verkkopalvelut (esim. chat, ajanvaraus), perheen oman aikataulun mukaan hyödynnettävät palvelut (neuvonta, ohjaus, vanhemmuuden tuki ym.).

Psykososiaalisesti saavutettavissa (osa palvelujen laatua):

Palvelut ja toiminta on tarkoitettu kaikille lapsiperheille.

Oleellista on dialoginen suhde, osallisuus ja lapsi- ja perhelähtöisyys.

Edellyttää perheiden mukaan kutsumista, myönteistä vastaanottoa, osallisuuden vahvistamista ja tarpeiden mukaisia palveluja. Vähentää ulkopuolisuuden ja osattomuuden kokemusta sekä leimautumisen pelkoa, vahvistaa avun vastaanottamista ja rakentaa luottamusta.

Fyysisesti saavutettavissa (tilaratkaisut mm. monitoimitilat):

Palvelut fyysisesti lasten kasvu- ja perheiden arkiympäristöjen läheisyydessä ja/tai toimivien kulkuyhteysien päässä tai jalkautuvat esimerkiksi kotiin.

Digitaalisesti saavutettavissa (sähköinen perhekeskus):

Reaaliaikaiset verkkopalvelut (chat, ajanvaraus), perheen oman aikataulun mukaan hyödynnettävät palvelut (neuvonta, ohjaus, vanhemmuuden tuki ym.).

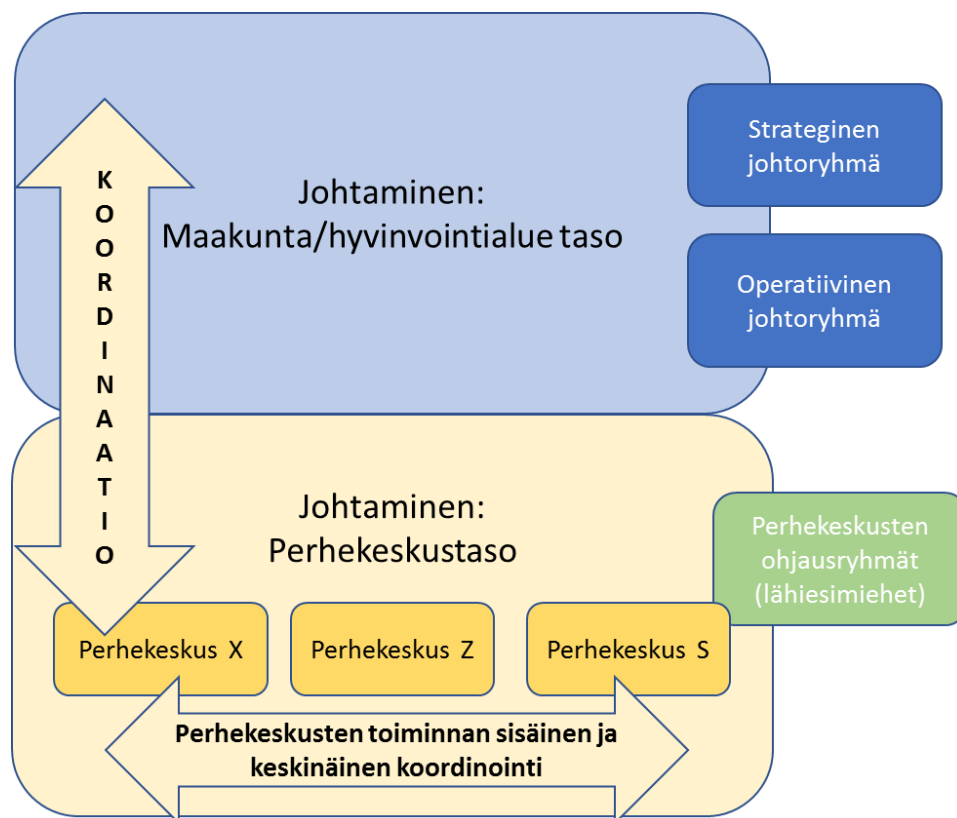
Tarkastelkaa perhekeskustoiminnan asemoimisen nykyistä tilannetta ja aseointiin sekä tilasuunniteluun liittyviä kehittämistarpeita ja -suunnitelmia.

- Miten perhekeskukset ja niiden toimipisteet sekä kohtaamispaikat sijoittuvat (fyysisesti) alueella (kartta)?
- Palvelevatko perhekeskukset yhden kunnan/usean kunnan/kunnan osan asukkaita?
- Miten alueellisesta saavutettavuudesta on huolehdittu?
- Kattavatko perhekeskukset alueen kaikki lapset, nuoret ja perheet?
- Onko tarvetta huomioida perhekeskukset tiloja koskevissa suunnitelmissa? Miten?

Johtaminen ja koordinaointi

Perhekeskuksen monialainen palvelukokonaisuus ylittää organisaatio- ja hallinnonalarajat, joten linja-johtamisen rinnalle tarvitaan verkostojohtamista (Pelkonen ym. 2020, 28-31, 49-52). Verkostojohtamista varten tarvitaan sekä maakunnalliset/hyvinvointialuekohtaiset että perhekeskuskohtaiset rakenteet johtamiselle ja koordinaatiolle sekä palvelujen yhteensovittamiselle. Perhekeskustoiminnalle on luotu kaksiportainen verkostojohtamisen ja koordinaation rakenne (kuvio 6).

- Miten alueellanne tällä hetkellä johdetaan, koordinoidaan ja yhteen sovitetaan perhekeskustoimintaa?
- Mitä toimenpiteitä tarvitaan, jotta perhekeskustoimintaa tukevat verkostojohtaminen, koordinaointi ja yhteensovittaminen onnistuvat?

Kuvio 6. Perhekeskuksen kaksiportainen verkostojohtamisen ja koordinaation rakenne

Lasten, nuorten ja perheiden palvelujen strateginen johtaminen

Maakunnan alueelle/hyvinvointialueelle tarvitaan lasten, nuorten ja perheiden palvelujen monialainen, strategisesta johtamisesta vastaava johto- tai ohjausryhmä. LAPE-yhteistyöryhmät ovat toimineet tällaisina

ryhminä vuosina 2016–2019. Vastaava ryhmä tarvitaan myös jatkossa. Ryhmän tehtävänä on ollut ohjata, koordinoita, tukea ja arvioida alueen kehittämistyötä. Ryhmällä on keskeinen rooli alueen lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnin edistämisessä ja palvelukokonaisuuksien kehittämisessä. Ryhmää tarvitaan, jotta pystytään hahmottamaan kokonaiskuva alueen lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnista ja terveydestä sekä palveluista.

- Miten maakuntanne alueella/hyvinvointialueella on järjestetty lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnin ja palvelujen strateginen johtaminen? Ketkä tekevät alueenne perhekeskusten toimintaan ja kehittämiseen liittyvät strategiset päätökset?
- Toimiiko tätä varten monialainen päätösvaltainen johtoryhmä tai vastaava (edustus sosiaali- ja terveydenhuollosta, sivistystoimesta, järjestöistä, seurakunnista, KELasta ym.).

Perhekeskustoiminnan operatiivinen johtaminen

Perhekeskustoiminnan operatiivinen johtaminen tarvitsee operatiivisesta johtamisesta vastaavan johto-/vastuuryhmän. Johtoryhmän tehtäviin kuuluu yhteensovittaa perhekeskuksen monialaisen palveluverkoston toimintaa maakunnan alueella/hyvinvointialueella. Ryhmä allokoi resurssien käyttöä, arvioi toimintaa ja sen laatua sekä raportoi toiminnan toteutumisesta LAPE-yhteistyöryhmälle. Ryhmän vastuulla on hallinnonalarajat ylittävien prosessien koordinointi, käytäntöjen yhtenäistäminen ja yhtenäisyyden seuranta sekä tiedon viiveetön siirtyminen yksiköiden/tuottajien välillä. Lisäksi ryhmä seuraa ja välittää tietoa vaikuttavista käytännöistä.

- Onko maakuntanne alueella/hyvinvointialueella nimetty/suunnitteilla nimetä perhekeskustoiminnan operatiivisesta johtamisesta ja toiminnasta vastaava ryhmä?
- Jos ryhmä on nimetty, niin onko sen rooli ja tehtävät määritelty?
- Jos ryhmä toimii, niin minkälaisia kehittämistarpeita sen toiminnassa on todettu?

Yksittäisen perhekeskuksen johtaminen

Jokainen perhekeskus tarvitsee ohjausryhmän tai vastaavan. Ryhmä koostuu perhekeskuksen eri palvelujen lähiesimiehistä. Se kokoontuu säännöllisesti ja sopii yhteisistä toimintatavoista ja tarkastelee perhekeskuksen vastualueen palvelutarpeita, työnjakoa ja yhteistä tapaa tehdä työtä sekä muita keskeisiä kysymyksiä. Ryhmän tehtävänä on päivittäisten toimintojen ja monialaisten tiimien johtaminen. Ryhmä konkretisoi strategisessa ja operatiivisessa johtoryhmässä tehdyt perhekeskustoimintaa koskevat linjaukset.

- Onko alueellanne nimetty tai suunnitteilla nimetä kunkin perhekeskuksen johtamisesta vastaava ryhmä?
- Jos on, niin onko ryhmän tehtävät määritelty?
- Jos ryhmä toimii, niin mitä kehittämistarpeita sen toiminnassa on todettu?

Perhekeskustoiminnan koordinointi

Johtoryhmien lisäksi ja niiden tueksi tarvitaan henkilö/henkilöitä koordinoimaan palveluverkostoa ja sen toimintaa sekä maakunnan/hyvinvointialueen että perhekeskusten tasolla.

- Miten palveluverkoston koordinoitustyö alueellanne on järjestetty nyt?
- Onko alueellanne nimetty henkilöitä perhekeskuskoordinaattorien tehtäviin maakunnallisesti/tulevilla hyvinvointialueilla ja/tai perhekeskusvastaaviksi yksittäisissä perhekeskuksissa?
- Mitkä ovat perhekeskuskoordinaattorin ja perhekeskusvastaavan tehtävät ja rooli?

Yhteistyörakenteet ja -käytänteet sekä sopimukset

Yhteistyörakenteet ja -käytänteet

Perhekeskusverkostoon kuuluvien kymmenien palvelujen sekä toiminnan yhteensovittamista varten voidaan tarvita lisärakenteita koordinaation ja verkostojohtamisen tueksi, esimerkiksi vahvistettaessa lasten palvelujen yhteen toimivuutta aikuisten mielenterveys- ja päihdepalvelujen kanssa. Yhteiset toimintamallit ja käytännöt eivät synny itsestään, sillä monilla palveluilla on pitkä erillään toimimisen historia.

Perhekeskustoiminnan onnistuminen edellyttää, että sovitaan **tarvittavista yhteistyörakenteista ja -käytännöistä perhekeskuksen ja**

1. Kuntien varhaiskasvatuksen, esi- ja perusopetuksen sekä toisen asteen koulutuksen, kuntien hyte-toiminnan välillä
 2. Lasten ja nuorten perus- ja erityistason sosiaali- ja terveyspalvelujen, ml. erityisosaamista edellyttävien palvelujen, sekä aikuisten perus- ja erityispalvelujen välillä
 3. Opiskeluhoollon palvelujen (koulu- ja opiskeluterveydenhuolto, psykologin ja kuraattorin palvelut) välillä
 4. Seurakuntien, järjestöjen ja KELAn välillä.
- Minkälaisia yhteistyörakenteita ja -käytäntöjä perhekeskusten ja em. tahojen välillä on nyt?
 - Miten näitä rakenteita ja käytäntöjä olisi tarpeen kehittää?

Asiakastyötä tukevat tiimit

Sovitut yhteistyörakenteet ja -käytännöt organisaatioiden ja hallinnonalojen kesken ovat välttämättömiä ja tukevat asiakastyötä. Niiden lisäksi tarvitaan monialaisesti toimivia tiimejä varsinaiseen asiakastyöhön.

- Minkälaisia tiimejä perhekeskuksissanne toimii?
- Jos teillä on tiimejä, mitkä niiden tehtävät ja roolit ovat?
- Minkälaisia suunnitelmia teillä on tiimien perustamiseksi ja kehittämiseksi?

Perhekeskustoimintaa linjaavat sopimukset

Yhteistyö- tai kumppanuussopimuksia tarvitaan perus- ja erityistason sosiaali- ja terveyspalveluista vastaavien, sivistystoimen, järjestöjen sekä muiden toimijoiden kesken. Perhekeskustoimintaa koskevassa sopimuksessa sovitaan toimintaan liittyvistä yhteen sovittavan työn tavoitteista, toimenpiteistä sekä sopijapuolten rooleista maakunnan alueen/hyvinvointialueen perhekeskustoiminnassa (Perhekeskuksen palvelulupaus, liite 1 ja [Yhteistyösopimus Etelä-Savon yhteen sovittavaan perhekeskustoimintaan 2020-2021](#)). Yhteistyösopimuksen lisäksi toimijat voivat tehdä kahdenkeskisiä sopimuksia. **Selvittääkää:**

- Millaisia sopimuksia alueenne perhekeskustoiminnassa on tehty?
- Millaisia sopimuksia on suunnitteilla ja kenen kanssa?
- Minkälaisia sopimuksia jatkossa tarvitaan?

Talous ja resurssit

Perhekeskus on sosiaali- ja terveyspalvelujen osalta sosiaali- ja terveystieteiden osana toimiva toimintayksikkö, joka on hallinnollisesti ja taloudellisesti vastuussa tehtäviensä hoitamisesta. Perhekeskus toimii ja sitä johdetaan monialaisena ja yhteensovittavana palvelujen kokonaisuutena. Perhekeskus verkostoi ja sovittaa yhteen lasten, nuorten ja perheiden perus- ja erityistason sosiaali- ja terveyspalvelut sekä kolmannen sektorin toiminnan. Verkostoon kuuluu lisäksi kuntien muita palveluja sekä järjestöjen, seurakuntien ja

Kelan palveluja. Näin ollen perhekeskuksen rahoitus ja resurssit tulevat eri toimijoiden normaalista budjetista ja varataan kunkin toimijan omaan talousarvioon. Resurssien käyttöä suunnitellaan ja yhteen sovitaan johtoryhmän työskentelyssä.

Yhteisrahoitus on yksi mahdollinen tapa huolehtia maakunnallisen/hyvinvointialueen perhekeskustoiminnasta esimerkiksi koordinoinnista. Selvityksen mukaan (Pelkonen ym. 2020) perhekeskustoiminnan toteuttaminen yhteisrahoitteisesti oli harvinaista vielä vuonna 2019. Toimintaa oli toteutettu tai suunniteltu toteutettavan yhteisrahoitteisesti neljän maakunnan alueella esimerkiksi maakunnan alueen kahden sosiaali- ja terveysyhtymän yhteistoimin. Yhteisrahoituksella oli suunniteltu katettavan henkilöstökuluja, kuten maakunnallisesta perhekeskuskoordinaattorista aiheutuvat kulut. Esimerkiksi Etelä-Savon perhekeskustoiminnan yhteistyö rahoitetaan sopijaosapuolten yhteiseen työhön sijoitetuilla resursseilla. Perhekeskustoiminnan yhteistyöhön haetaan mahdollisuuksien mukaan kansallisia avustuksia tai muuta hankerahoitusta yhdessä sovittujen tavoitteiden mukaisesti. **Kysymyksiä:**

- Minkälaiset resurssit perhekeskustoiminnassa tällä hetkellä on?
- Onko tarpeen tehdä muutoksia resursoinnissa?
- Millä tavalla olette suunnitelleet perhekeskuksen resursoinnin? Yhteisrahoitteisuus?
- Tarvitaanko alueellanne yhteisiä tiloja?
- Mistä kouluttautumiseen tarvittavat määrärahat ja resurssit tulevat?

Osaaminen

Perhekeskustoiminnan onnistunut toteuttaminen edellyttää kaikkien asianosaisten, niin johtajien kuin toimijoiden osaamisen vahvistamista. Johtajat tarvitsevat tietoa ja osaamista etenkin yhteensovittavasta johtamisesta, jotta he pystyvät johtamaan perhekeskuksia kokonaisuutena. Perhekeskustoimijoiden laajentuva rooli edellyttää ammatillisen osaamisen vahvistamista uusien sisältöjen, työmenetelmien ja periaatteiden osalta ja ennen kaikkea asiakaskeskeisessä yhteistoiminnassa tarvittavien valmiuksien osalta. Osaamisen suunnitelmallinen ja pitkän tähtäyksen vahvistaminen perustuu osaamistarpeiden tunnistamiseen sekä eri ammattiryhmien kouluttamiseen yhdessä. **Kysymyksiä:**

- Miten perhekeskustoimijoiden osaamista on tarpeen vahvistaa jatkossa (asiakastasolla, keskinäisen yhteistoiminnan tasolla ja johtamisessa)?
- Minkälaista osaamisen vahvistamista perhekeskuksen tehtävien toteuttaminen vaatii?
- Minkälaista osaamista erityisesti varhaisen tuen, hoidon ja kuntoutuksen toteutuminen, näyttöön perustuvat menetelmät ja monialainen arviointi vaativat?

Lapset, nuoret ja perheet mukana toimintaa suunnittelemassa, kehittämässä ja arvioimassa

Lasten, nuorten ja perheiden osallisuus on välttämätön osa perhekeskustoimintaa. Osallisuuden edistämässä on päästy hyvään alkuun, mutta siinä tarvitaan vielä runsaasti toimintakulttuuria uudistavaa, suunnitelmallista työtä. Osallisuuden edistämiseksi tarvitaan rakenteita sekä toimintatapoja ja -malleja. **Osallisuutta voidaan jäsentää seuraavasti:**

Osallisuus osana lasten, nuorten ja perheiden arkea (osana päivähoito- tai koulupäivää, vapaa-ajalla, tapahtumissa)

Tieto-osallisuus - esim. lapsille, nuorille ja perheille tehty kyselyt, tiedon kokoaminen/infograafien teko yhdessä

Toimintaosallisuus - mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa, esim. toimintojen käynnistäminen perheiden toiveiden pohjalta, omaehtoinen toiminta

Palveluosallisuus - yhdenvertaisuus ja mahdollisuus vaikuttaa palveluihin, esim. palveluiden kehittäminen yhdessä, kehittäjäasiakkaat

Päätösosallisuus - mahdollisuus osallistua palveluun liittyvään päätöksentekoon ja toimia palveluissa vertaistuen periaatteella, esim. lapsivaikutusten arviointi.

Osallisuuden mahdollistaminen - kulukorvaukset, kulkeminen, järjestämisaika, tarjoilut, lastenhoito, työskentelytavat, sijainti, sähköiset mahdollisuudet.

Kysymyksiä

- Mikäli teillä on perhekeskuksen toimintasuunnitelma tai jokin muu perhekeskusta koskeva suunnitelma, niin ovatko lapset, nuoret ja perheet voineet osallistua sen valmisteluun ja miten?
- Onko perhekeskuksessanne otettu käyttöön toimintatapoja ja -malleja sekä rakenteita, joiden avulla varmistetaan lasten, nuorten ja perheiden osallistuminen perhekeskustoiminnan suunnitteluun, kehittämiseen ja arviointiin?
- Ovatko lapset, nuoret ja perheet voineet osallistua perhekeskuksen kehittämiseen ja arviointiin

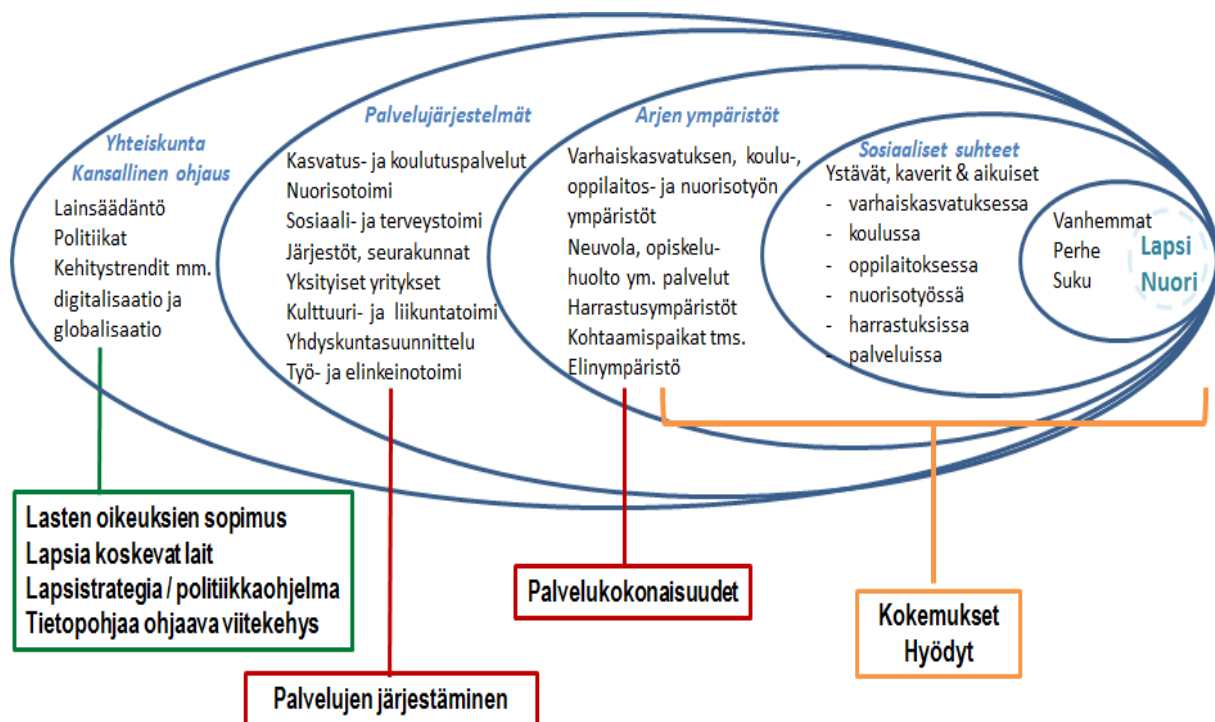
3. Seuranta ja arviointi

Perhekeskustoimintaa ja sen kehittämisen vaihetta on tarpeen seurata ja arvioida säännöllisesti. On tarpeen saada tietoa, miten perhekeskuksen kokonaisuus ja sen osat toimivat niin asiakkaiden, toimijoiden kuin johdon näkökulmasta.

Päätöksenteossa tarvitaan erilaista tietoa (kuvio 7):

- tietoa lapsen, nuoren ja perheen tilanteesta: mm. hyvinvointi ja osallisuus, terveys ja toimintakyky, elintavat, perhe ja elinolot, kasvuympäristön turvallisuus, tuen ja avun saaminen läpileikkaavana yhdenvertaisuuden toteutuminen,
- tietoa lapsen, nuoren ja perheen kasvuympäristöistä ja sosiaalisista suhteista: mm. varhaiskasvatus, koulunkäynti ja opiskelu, vapaa-aika ja harrastaminen, mediakäyttäytyminen,
- tietoa keskeisistä palvelukokonaisuuksista ja niihin liittyvistä kustannuksista: tarve, saatavuus ja saavutettavuus, käyttö, laatu sekä vaikuttavuus. Kustannusrakenteen seurannassa on tärkeää saada tietoa painopisteen siirtymisestä korjaavista palveluista ehkäisevään ja edistävään toimintaan (ennalta ehkäisyyn ja varhaisen tuen vahvistumiseen),
- tietoa palvelujen toimivuudesta (tarpeisiin vastaavuus ja yhteentoimivuus) ja niiden ohjauksesta
- tietoa alueen perhekeskusten kehittämisen vaiheesta.

Tuotetun tiedon avulla voidaan elämäntien eri vaiheissa tunnistaa varhaisia tuen tarpeita ja hyvinvoinnin riskitekijöitä, joita voidaan hyödyntää palvelujen kohdentamisessa ja ohjauksessa, sekä erilaisten interventioiden, toimenpideohjelmien ja politiikkatoimien vaikuttavuuden ja muutosten arvioinnissa.

Kuvio 7. Päätöksenteossa tarvitaan erilaista tietoa (Perälä ym. 2018)

Perhekeskuksen kehittämisen vaiheen seurannassa voi käyttää apuna kansalliset linjaukset ja tehtäväkuvioita sekä alueiden käyttöön tehtyä excel-taulukkoa (liite 2).

4. Riskit ja ratkaisut

Riskienhallinnan tarkoituksena on ennakoida ja mahdollistaa toiminnan jatkuvuus sekä tavoitteiden saavuttaminen. Riskienhallinta on järjestelmällistä ja tavoitteellista toimintaa, jolla tuetaan lisäksi organisaation (perhekeskuksen palvelukokonaisuuden) johtamista ja kehittymistä. Riskienhallinnan tarkoituksena on löytää organisaation menestymiseen ja tuloksellisuuteen sekä henkilöstön hyvinvointiin vaikuttavat tekijät. Riskianalyysin perusteella saadaan selville ne toimet, joilla uhkia ja mahdollisuuksia hallitaan esim. SWOT -analyysin avulla. Riskienhallinta on osa johtamisen ja toiminnan prosesseja sekä suunnittelua ja seurantaa.

Tavoitteena on, että tulevilla hyvinvointialueella on perhekeskustoiminnan johtamista ja päätöksentekoa varten ajantasainen, oikea ja riittävän kattava käsitys riskeistä sekä selkeästi määritellyt riskienhallinnan vastuut ja seurantajärjestelmä. Taulukkoa 1. voi käyttää apuna.

Peruskysymykset riskianalyysissä:

- Mikä voi mennä pieleen?
- Miten todennäköistä tämä on?
- Mitkä ovat mahdolliset seuraukset?

Taulukko 1. Esimerkki riskianalyysistä

RISKIT (KUVAUS)	TODENNÄKÖISYYS	SEURAUKSET	RATKAISUT

Lähteet

- Bulling I S. (2016). Stepping through the door – exploring lowthreshold services in Norwegian family centres. *Child and Family Social Work*, 2016, 22(3), 1264–1273.
- Hallituksen esitys HE 241/2020 eduskunnalle hyvinvointialueiden perustamista ja sosiaali- ja terveydenhuollon sekä pelastustoimen järjestämisen uudistusta koskevaksi lainsäädännöksi sekä Euroopan paikallisen itsehallinnon peruskirjan 12 ja 13 artiklan mukaisen ilmoituksen antamiseksi. https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/HallituksenEsitys/Documents/HE_241+2020.pdf
- Hastrup A, Pelkonen M, Varonen P. (2021) Perhekeskuksen ABC PowerPoint-diaesitys.
- Hastrup A, Pelkonen M. (2019) Asiakkaat ja terveydenhoitajat hyötyvät perhekeskuksesta. *Terveydenhoitaja* 6/2019, 22-24.
- Hastrup A, Pelkonen M, Normia-Ahlsten L. (2019 a). Kohti alueellista perhekeskustoimintamallia – Näin sen teemme. Diasarja. <https://thl.fi/documents/605877/4519190/Perhekeskus/bebb0abc820e-4682-abfb-c053bc793a5f>
- Hastrup A, Hakkarainen P, Heinonen H, Hyytinen R, Ihanus M, Kerppola J, Kokkonen J, Lampinen P, Martikainen A, Paju P, Rapeli T, Saaristo A-M, Sairisalo H, Satuli-Kukkonen T, Suomu K, Särkelä R, Tuominen M, Willman A. (2019 b). Lasten ja perheiden palvelujen tuottaminen yhteistyössä järjestöjen ja seurakuntien kanssa – toimivat rakenteet ja soti-muskäytännöt. *Työpaperi* 5/2019. *Terveyden ja hyvinvoinnin laitos*.
- Hastrup A, Pelkonen M, Rytönen M. (2020 a) Lapsiperheiden varhainen tuki terveydenhoitajan työssä. *Terveydenhoitaja* 3/2020, 16-19.
- Hastrup A, Pelkonen M, Rytönen M. (2020 b) Perhekeskuksen johtaminen on hyvinvoinnin, yhteistyön ja asiantuntijuuden johtamista. *Terveydenhoitaja* 4/2020, 14-17.
- Kaukonen P, Pelkonen M, Hasstrup A, Bergbacka K, Mäkelä J, Santala R. (2018) Lapsille ja nuorille hyvä sote: LAPE-teesit sote-palveluiden uudistamisen tueksi. Päätösten tueksi 51/2018. *Terveyden ja hyvinvoinnin laitos*. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-222-2>
- Kekkonen M. (2019) Kohtaamispaikka perhekeskuksissa. *Tutkimuksesta tiiviisti* 2/2019. *Terveyden ja hyvinvoinnin laitos*.
- Klavus J, Hasstrup A, Jarvala T, Pusa A-K & Rissanen P. (2019). Monialainen perhekeskus tuottaa kustannusvaikuttavia palveluja: Lapsiperhepalvelujen taloudellinen arviointi. *Tutkimuksesta tiiviisti* 18/2019. *Terveyden ja hyvinvoinnin laitos*. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-349-6>
- Martinussen M. (2017). Family centers in Norway – development, challenges, and research results. Esitys LAPE-muutosohjelman konferenssissa lokakuussa 2017, Helsinki. Esityksen diat: <https://www.thl.fi/documents/605877/3623206/TO+3.+Martinussen+Helsinki+family+center+v2+R.pdf/598c4383-bd7a-492d-a29f-04f4006aa712>
- Martinussen M, Kaiser S, Adolfsen F, Patras J, Richardsen A.M. (2017). Reorganization of healthcare services for children and families: Improving collaboration, service quality, and worker well-being. *Journal of Interprofessional Care* 2017(31), 4, 487-496.
- Pelkonen M, Hasstrup A. (2016) Matalankynnyksen palvelujen verkostoiminen – Perhekeskustoimintamalli. Sosiaali- ja terveysministeriön verkkojulkaisu.
- Pelkonen M, Hasstrup A, Normia-Ahlsten L, Halme N, Kekkonen M, Kiviruusu O, Liukko E, Lämsä R. (2020) Perhekeskukset Suomessa 2019: Kehittämisen tilanne ja työn jatkuminen. *Työpaperi* 6/2020. *Terveyden ja hyvinvoinnin laitos*. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-461-5>
- Perälä M-L. (2018). Kohti lasten ja perheiden palveluiden kokonaisuuden johtamista. Esitys Lasten hyvinvointi Suomessa I. Jatkuuko lasten hyvinvoinnin menestystarina -konferenssissa 28-29.3.2018. Helsinki.
- Rytönen M, Tirri M, Hasstrup A ja Pelkonen M (2019) Monitoimisuus perhekeskuksen monialaisessa yhteistyössä. *Terveydenhoitaja* 7/2019, 16-17.
- Sosiaali- ja terveysministeriö. (2019) Lapsi- ja perhepalvelujen muutosohjelma (LAPE). Loppuraportti.

PERHEKESKUKSEN PALVELULUPAUS LAPSILLE, NUORILLE JA PERHEILLE

- Saat voimavaroja vahvistavaa tukea:
 1. lapsesi kasvuun, kehitykseen, kasvatukseen ja muuhun vanhempana toimimiseen,
 2. vanhemmuuteen, parisuhteeseen ja mahdolliseen erotilanteeseen sekä muihin perheesi arjen tarpeisiin.
- Käytettävissäsi on useita asiantuntijoita, jotka tekevät tiivistä yhteistyötä perheesi kanssa.

Olemme mukana elämässäsi

Autamme kun tarvitset apua

- Huolehdimme, että tavoitat meidät helposti: Huolen esittämiseen ja puheeksi ottamiseen on aina oikea aika ja paikka.
- Ketään ei jätetä yksin.
- Huolehdimme tilanteeseen sopivan avun ja tuen antamisesta viivytyksettä.
- Saat oman vastuutyöntekijän erityisesti, jos tarvitset useita palveluja samanaikaisesti.

- Palvelu ja tuki suunnitellaan yhdessä ja sovitaan lapsesi, nuoresi ja perheesi tarpeisiin ja arkeen sopivaksi.
- Kehitämme palveluja ja toimintaa yhdessä perheenne kanssa.

Toimimme yhdessä

Tarjoamme vertaistukea

- Voit tavata muita vanhempia ja saada heiltä vertaistukea.
- Kohtaamispaikat ja niiden monipuolinen toiminta ovat kaikkien käytössä:
- Tarjoamme tilaisuuksia lasten, nuorten ja perheiden yhdessäololle ja ryhmille

PERHEKESKUKSEN PALVELULUPAUS: TYÖNTEKIJÖIDEN NÄKÖKULMA

- Tarjoan voimavaroja vahvistavaa tukea lapsen kasvuun, kehitykseen ja kasvatukseen sekä muuhun vanhempana toimimiseen että parisuhteeseen ja mahdolliseen erotilanteeseen sekä muihin perheesi arjen tarpeisiin.
- Kehitän asiantuntijuuttani ja taitojani tehdä saumatonta yhteistyötä muiden asiantuntijoiden ja perheesi kanssa.

**Toimin osana
monialaista
yhteisöä**

**Autan kun
perheesi
tarvitsee apua**

- Edistän osaltani viiveetöntä pääsyä palveluihin, yhteistä tarpeiden arviointia sekä sopivan avun ja tuen järjestymistä
- Huolehdin osaltani perheesi tarvitseman avun ja tuen koordinoinnista sekä vastuutyöntekijän nimeämisestä.
- Otan huomioon perheesi kokonaistilanteen ml vanhempien palvelutarpeet

- Toimin avoimesti. Kohtaan, kuuntelen ja keskustelen kunnioittavaa dialogia käyttäen
- Suunnittelen palvelun ja tuen yhdessä perheesi kanssa ja sovitan ne tarpeisiin ja arkeen sopivaksi.
- Kehitän osaltani palveluja ja toimintaa yhdessä perheesi kanssa.

**Toimin yhdessä
perheesi
kanssa/lapsi- ja
perhelähtöisesti**

**Tarjoan
vertaistukea ja
vahvistan
yhteisöllisyyttä**

- Toimin niin, että sinä ja lapsesi voitte tavata muita lapsiperheitä ja saada heiltä vertaistukea.
- Osallistun perheiden tarpeiden mukaisen ryhmätoiminnan järjestämiseen
- Huolehdin osaltani kohtaamispaikkatoiminnasta ja sen sovittamisesta perhekeskuksen muun toiminnan kanssa

PERHEKESKUKSEN PALVELULUPAUS: JOHTAMISEN NÄKÖKULMA

- Järjestämme koulutusta ja työnohjausta työn keskeisistä sisällöistä: lapsen kasvu, kehitys ja kasvatus, vanhempana toimiminen, parisuhde ja erotilanne, perheiden muut tarpeet sekä voimavaroja vahvistavasta työotteesta ja muista menetelmistä
- Huolehdimme monialaisen yhteistyön resursoinnista
- Kehitämme ja seuraamme monialaisen asiantuntijatiimin yhteistoimintaa.

Varmistamme monialaisen asiantuntija-yhteisön toiminnan

- Järjestämme palveluprosessit niin, että viiveetön pääsy palveluihin, tarpeiden arviointi sekä sopivan avun ja tuen järjestäminen on mahdollista
- Mahdollistamme avun ja tuen koordinoinnin ja vastuutyöntekijän nimeämisen (koulutus, työnohjaus).
- Edellytämme, että perheiden kokonaistilanne huomioidaan ml vanhempien palvelutarpeet

Mahdollistamme varhaisen avun ja tuen järjestämisen

- Kehitämme ja seuraamme työntekijöidemme kohtaamista ja kunnioittavaa dialogia
- Selvitämme systemaattisesti perheiden tarpeita ja varmistamme niiden mukaisen toiminnan.
- Luomme rakenteet perheiden osallisuuden varmistamiseksi palvelujen ja toiminnan kehittämiseen.

Mahdollistamme lapsi- ja perhelähtöisen toiminnan (osallisuus)

Mahdollistamme vertaistuen ja yhteisöllisyyden vahvistamisen

- Mahdollistamme perheiden tarpeiden mukaisen ryhmätoiminnan sekä kohtaamispaikkatoiminnan järjestämisen tilaratkaisujen avulla
- Sovitamme kohtaamispaikkatoiminnan yhteen perhekeskuksen muun toiminnan kanssa

Liite 2.

Kansalliset linjaukset ja perhekeskuksen tehtävät

Ohje: Taulukon avulla on mahdollista peilata alueella toimivia perhekeskuksia kansallisiin linjauksiin ja perhekeskuksen tehtäviin sekä arvioida, mikä on kunkin perhekeskuksen tilanne suhteessa linjauksiin ja tehtäviin (sisältyvät linjauksiin).

Sijainti: Tämä on tarkoitettu malliksi. Täytettävän version saa Valtakunnallisen perhekeskuksen verkoston yhteistyötilasta (jäsenille) tai pyytämällä sen perhekeskus@thl.fi

Kopioi perhekeskuksen kohdalle valmiustilan värikoodi.

Valmis

Osittain valmis

Työ aloitettu

Perhekeskus	Perhekeskus	Perhekeskus	Perhekeskus	Perhekeskus
Hyvinvointialue	Alue	Alue	Alue	Alue
Nimi	Nimi	Nimi	Nimi	Nimi

ARVIOI VÄRIEN AVULLA, MISSÄ VAIHEESSA PERHEKESKUSTEN TOTEUTTAMINEN ON ALUEELLA JA KUNNITTAIN KOKO ALUEELLA

LINJAUS 1: Perhekeskuksen tehtävät konkretisoidaan ja työnjaosta sovitaan (7 tehtävää alla)

Tehtävä 1: Varhainen tuki, hoito ja kuntoutus

Tehtävä 2: Eroauttaminen: Sovinnolliseen eroon ja vanhemmuuden jatkumiseen auttaminen käytännössä

Tehtävä 3: Lähisuhdeväkivallan ehkäisy

Tehtävä 4: Perheiden monimuotoisuuden ml. Monikulttuurisuuden huomioiminen käytännössä

Tehtävä 5: Vanhemmuuden ja parisuhteen tuki käytännössä (ml tasavertainen vanhemmuus/isien tuki)

Tehtävä 6: Edistää ja seuraa lapsen ja perheen terveyttä ja hyvinvointia

Tehtävä 7: Mahdollistaa vertaistuen, vahvistaa yhteisöllisyyttä

LINJAUS 2: Verkostoidaan palvelut, perustetaan kohtaamispaikkoja	
LINJAUS 3: Asemoidutaan maakunnan alueella	
LINJAUS 4: Johtamisesta, koordinoinnista ja osaamisesta huolehditaan	
LINJAUS 5: Yhteistyörakenteista ja -käytännöistä sovitaan	
LINJAUS 6: Uudistetaan toimintakulttuuri	
LINJAUS 7: Lapset, nuoret ja perheet mukana kehittämässä toimintaa	
LINJAUS 8: Jatkuvan kehittämisen, seurannan ja arvioinnin rakenteista sovitaan	
Maakuntamme/hyvinvointialueemme toiminnassa ja kehitteillä olevista perhekeskuksista on	kpl
Yhden kunnan perhekeskuksia	kpl
Useamman kunnan/kuntayhtymän yhteisiä perhekeskuksia	kpl
Yksi suuren kunnan perhekeskuksista	kpl
Onko perhekeskusten kansallisten linjausten mukaisia:	kpl
1. Toiminnassa linjausten mukaisesti	kpl
2. Kehittämistyö käynnissä linjausten mukaisesti	kpl
3. Suunnitteilla tai suunnittelu käynnistyy x vuonna	kpl
Kuinka monta kohtaamispaikkaa osana perhekeskustoimintaa maakunnan alueella/hyvinvointialueella on?	kpl
Toiminnassa	kpl
Suunnitteilla	kpl
Miten kohtaamispaikat sijoittuvat maakuntanne alueen/hyvinvointialueen kunnissa?	kpl
Kohtaamispaikkoja on vähintään yksi jokaisessa keskustaupungissa	kpl
Kohtaamispaikkoja on vähintään yksi kaikissa muissa kunnissa	kpl
Kohtaamispaikka palvelee useita kuntia	kpl